

Ե Ր Կ Շ Ա Բ Ա Թ Ա Թ Ե Ր Թ

ՀՀ Դաշնակցության Արցախի Կենտրոնական Կոմիտեի պաշտոնաթերթ

Մենք համացանցում

www.aparaj.am

Արդարության մարտիկները գետին տապալեցին թուրք դեսպանին. 22 հոկտեմբեր 1975

1975 հոկտեմբերի 22-ին «Հայկական ցեղասպանության արդարության մարտիկներ» (ՀՅԱՄ) կազմակերպությունը Վիեննայում ահաբեկեց Թուրքիայի դեսպան Դանըշ Թունալիզիլին:

Այսպիսով, հայկական ազգային-ազատագրական պայքարը թեմալիզացեց մի կողմից, աշխարհը տեսավ, որ ցեղասպանության ենթարկված հայը կարող է իր բազկի ուժով հարվածել թշնամուն եւ պարտադրել արդարության ճայնի ունկնդրումը:

Արդարության մարտիկները թուրք դեսպանի ահաբեկումից հետո իրենց տարածած հայտարարության մեջ նշել են. «Մենք հայ ժողովրդի զավակներն ենք: Գործում ենք հանուն արդարության: Թուրքիայի քաղաքական ներկայացուցիչների դեմ մեր արարքը աշխարհի բոլոր մեծ ու փոքր պետություններին պիտի հիշեցնի, որ հայոց մոռացված ցեղասպանությունն անպատիժ է մնում: ...Մեր արդար դատի հետապնդման միակ միջոցը զինյալ պայքարն է»:

Առաջին գործողությունից 48 ժամ հետո՝ հոկտեմբերի 24-ին, Ֆրանսիայի սրտում, Սեն գետի կամուրջն անցնելիս, հայկական արդարությունը պահանջող բազկի կրակահերթի միջոցով գետնին տապալվեցին Ֆրանսիայում Թուրքիայի դեսպան Իսմայիլ Էրեզը եւ նրա վարորդ Թալլի Զեները:

Հոկտեմբերի 22-ի զինյալ գործողության մասին «Ասոյշիեթթը» պրեսի հաղորդմամբ՝ երեք ահաբեկիչները մտել են Վիեննայի թուրքական դեսպանատուն եւ հայտնել, որ ցանկանում են տեսնել դեսպանին: Երբ նրանց առաջնորդել են վերջինիս մոտ, նրանք ստուգել են դեսպանի ինքնությունը, ապա հագուստի տակ պահված գնդացիրով նրան սպանելով՝ փախուստ են տվել դեսպանատան առջև սպասող ինքնաշարժով:

Համբիկ Սասունյանը Հայաստանում է

Համբիկ Սասունյանը վերադարձել է հայրենիք: Այս մասին հայտնել է հենց Սասունյանը.

«Սիրելի՛ հայրենակիցներ, Ամենայն ուրախությամբ կը գրեմ պատգամ ձեր հայրենիք: Ստանդարտապես 40 տարիներ անց, պատիվ ունիմ ըլլալու Հայրենի հողի վրայ, խմել հայրենի ջուրը, շնչել օդը, եւ զգալ ընտանեկան շերմութիւնը:

Ձեր ցուցաբերած աջակցութիւնը տարիներու ընթացքին մշտական քաջալերած է զիս եւ դրական ներդրում ունեցած է իմ դժուարագոյն օրերու: Խորին շնորհակալութիւններս կ'ուզեմ յայտնել բոլոր անոնց, որոնք նամակցած են, այցելած են, եւ ընդմիջտ պահած են զիս իրենց սրտերուն մէջ: Վերջապես հասած եմ տուն...»

Սիրով՝ Համբիկ Սասունեան:

Հիշեցնենք՝ Համբիկ Սասունյանը ցմահ բանտարկության է դատապարտվել Լոս Անջելեսում 1982 թ. հունվարի 28-ին առավոտյան 9:40-ին Ուիլիզի Բուլվարի եւ Կոմսոնկ փողոցի խաչմերուկում Թուրքիայի գլխավոր հյուպատոսի՝ Քեմալ Արքքանի սպանության համար: Այդ ժամանակ նա 19 տարեկան էր: Սասունյանը 2021թ. գարնանը ազատ է արձակվել:

Նա ծնվել է 1963 թվականի հունվարի 1-ին Բեյրութում: Սասունյանը «Հայոց ցեղասպանության արդարության մարտիկներ» (ՀՅԱՄ) գաղտնի կազմակերպության անդամ է եղել: Նա բանտարկված է եղել 38 տարի:

Ոչինչ չի կարող խանգարել ՀՀ-ի՝ Արցախի կողքին ամուր կանգնելու առաքելությանը. Հակոբ Տեր-Խաչատուրյան

ՀՀ Բյուրոյի ներկայացուցիչ Հակոբ Տեր-Խաչատուրյանը հոկտեմբերի 27-29-ը իր հերթական այցն է կատարել Արցախ: ՀՀ Բյուրոյի ներկայացուցիչն իր այցելության ընթացքում ունեցել է մի շարք հանդիպումներ, խորհրդակցություններ եւ ժողովներ:

Այցելության առաջին օրը Հակոբ Տեր-Խաչատուրյանը հանդիպել է Հայ առաքելական եկեղեցու Արցախի թեմի առաջնորդ Կրթանես Եպիսկոպոս Աբրահամյանի եւ Արցախի Ազգային ժողովում ներկայացված ընդդիմադիր՝ «Արդարություն» եւ «Արցախի ժողովրդավարական» կուսակցությունների ղեկավարների հետ:

Այցելության երկրորդ օրվա սկզբին հանդիպում տեղի ունեցավ ԱՀ Անվտանգության խորհրդի քարտուղար Վիտալի Բալասանյանի հետ: Իսկ օրվա մնացած մասը հազեցած էր ՀՀ կազմակերպական միավորների եւ շարքերի հետ հանդիպումներով ու ժողովներով: Նախ կայացավ հանդիպում ՀՀ Արցախի երիտասարդական միության վարչության հետ, ապա գումարվեց ժողով ՀՀ Արցախի Հայ դատի հանձնախմբի հետ: Օրվա երկրորդ կեսին տեղի ունեցավ նաեւ ՀՀ Արցախի ընկերական ընդլայնված ժողով շրջաններից Ստեփանակերտ ժամանած ընկերներին եւ ներկա ու նախկին պատասխանատու մարմինների հետ:

Այցելության ընթացքում Հակոբ Տեր-Խաչատուրյանը հանդիպումներ է ունեցել նաեւ ԱՀ Նախագահ Արայիկ Հարությունյանի եւ նախկին նախագահներ Արկարի Դուկասյանի, Բակո Սահակյանի հետ:

Այցելության ավարտին ՀՀ Արցախի ԿԿ-ի հետ ամփոփվել են հանդիպումների արդյունքները:

Հանդիպումների ընթացքում ՀՀ Բյուրոյի ներկայացուցիչն ընկերակցել է ՀՀ Արցախի ԿԿ ներկայացուցիչ Արթուր Մոսիսյանը:

Արցախ կատարած այցի կապակցությամբ «Ապառաժ»-ը գրուցել է ՀՀ Բյուրոյի ներկայացուցիչ Հակոբ Տեր-Խաչատուրյանի հետ: Անդրադառնալով հանդիպումների ընթացքում արծարծված թեմաներին, Հակոբ Տեր-Խաչատուրյանը նշեց, որ հիմնականում քննարկվել են Արցախի կարգավիճակին, նրա անվտանգությանը, ժողովրդի տրամադրվածությանը, Արցախ-Սփյուռք կապերի ամրապնդմանը վերաբերող մի շարք հարցեր, ինչպես նաեւ անդրադարձ է եղել Արցախում կատարված աշխատանքին, մասնավորապես՝ տեղահանված բնակչության բնակարանային ապահովվածության եւ նրանց սոցիալ-տնտեսական խնդիրների լուծման ուղղությամբ:

ԱՀ իշխանությունների հետ ունեցած հանդիպումները Հակոբ Տեր-Խաչատուրյանն արդյունավետ համարեց՝ նշելով, որ իշխանությունների հետ ունեցած տարակարծությունները չեն կարող խոչընդոտել ՀՀ-ին՝ Արցախի կողքին կանգնելու, նրան ամեն գնով աջակցելու եւ սկսված քաղաքական ու մարդասիրական աշխատանքները շարունակելու համար: Դաշնակցության՝ Արցախի համար տարվող աշխատանքներն այս պահին ընթանում են չորս ուղղություններով: Նախ՝ միջազգային առումով Արցախի կարգավիճակի հարցի միջազգայնացում, ԵԱՀԿ

Մինսկի խմբի ձեռագրված բանակցությունների վերսկսման խթանում եւ Արցախի անկախության ճանաչման՝ ազգերի ինքնորոշման իրավունքի սկզբունքի կիրառման ուղղությամբ աշխատանքներ, երկրորդ՝ ՀՀ Արցախի ԿԿ-ի միջոցով Արցախի ներքաղաքական կյանքին մասնակցություն եւ խնդիրների լուծում, երրորդ՝ ներկուսակցական առումով ներքին կազմակերպական քննարկումներ, երիտասարդության ներգրավում եւ Հայ դատի աշխատանքներ, եւ վերջապես՝ Արցախի համար մարդասիրական եւ նյութական օժանդակության տրամադրում:

Հակոբ Տեր-Խաչատուրյանը կարեւորեց ՀՀ Արցախի ԿԿ-ի եւ շրջանների կոմիտեների ու պատասխանատու ընկերների հետ հանդիպումը: Քննարկվել են Արցախի իրավիճակի, առաջնահերթությունների եւ ապագա անելիքների վերաբերյալ մի շարք հարցեր: ՀՀ Բյուրոյի ներկայացուցիչը ոչ միայն զեկուցել է Հայաստանի ու Արցախի ներկա իրավիճակի եւ աշխարհով մեկ տարվող աշխատանքների մասին, այլ նաեւ լսել է Արցախի պատասխանատու մարմինների ներկայացուցիչների կարծիքներն ու առաջարկները:

Անդրադառնալով Արցախի ապագայի վերաբերյալ Դաշնակցության տեսլականին, Հակոբ Տեր-Խաչատուրյանն ընդգծեց, որ Դաշնակցության համար անընդունելի է, որ Արցախը լինի Ադրբեյջանի գերիշխանության տակ: ՀՀ-ի օրակարգում է Արցախի՝ որպես անկախ պետության կայացումը, զարգացումը եւ միջազգային հանրության կողմից նրա անկախության ճանաչումը, որից հետո բնականոն հոլովոյթով Մայր հայրենիքի հետ վերամիավորումը:

Նրա խոսքով՝ ՀՀ-ն ոչ պատերազմի ընթացքում եւ ոչ էլ դրանից հետո չի դադարեցրել իր ողջ ներուժն ի սպաս դնել Արցախի եւ Հայաստանի հզորացմանը:

Անդրադառնալով Հայաստանում ստեղծված ճգնաժամին, Հակոբ Տեր-Խաչատուրյանը նշեց, որ այդ ճգնաժամն արդյունք է ՀՀ իշխանությունների ապագային քաղաքականության, հայրենիքը ահավոր պարտության առաջնորդելու եւ ծայրահեղ գիշումների գնալու իրենց պատրաստակամության: Այս իրավիճակն ստեղծելուց բացի, ՀՀ գործող իշխանությունները նպաստել են նաեւ ընդհանուր համազգային օրակարգի շուրջ հայության համախմբումն ապահովելու փոխարեն պառակտիչ գործունեություն ծավալելուն: «Այդ պառակտիչ գործողությունները հիմա ուզում են տեղափոխել նաեւ Սփյուռք: Ամեն ինչ արվում է դրան դիմակայելու, այդ կործանարար քաղաքականության առաջն առնելու եւ պառակտում թույլ չտալու համար», - ասել է նա:

ՀՀ Բյուրոյի ներկայացուցիչն անդրադարձավ նաեւ համայն հայության մոտ առկա ընկճվածության մթնոլորտին, որը հետեւանքն է պատերազմում կրած աղետալի պարտության: Նա վստահ է սակայն, որ մեր ժողովրդը կվերագտնի իր ասպետական ուժն ու վճռակամությունը, ոտքի կկանգնի եւ կշարունակի հայ ժողովրդի իրավունքների ի խնդիր ազգային-ազատագրական պայքարը:

Կ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Վերահաս վտանգների դեմ առնելու ճանապարհը համահայկական միասնությամբ ազգային դիմադրություն առաջացնելն է. Արմեն Ռուստամյան

ՀՀ Բյուրոյի նախագահ, ՀՀ ԱԺ «Հայաստան» խմբակցության պատգամավոր Արմեն Ռուստամյանի ելույթ է ունեցել «Հայաստանին և Արցախին սպառնացող վտանգները և դրանց հաղթահարման ուղիները» թեմայով կլոր սեղանի ժամանակ:

Տարածաշրջանային կայունության ու խաղաղության առերեսույթ միտված նորոյրյա գործընթացում Հայաստանը կանգնած է ճակատագրական երկընտրանքի առջև. այն է՝ խաղաղություն՝ շնորհիվ Հայաստանի ուժեղացման, թե ի հաշիվ Հայաստանի թուրքացման:

Հարավային Կովկասի տարածաշրջանում դերակատար երկրների շահերի բախման և բեռնացման որպես հետևանք՝ կատարվում է ազդեցության գոտիների նոր վերաբաշխում:

Ավանդաբար այսպիսի գործընթացում անմիջական մրցակցությունը ծավալվում է Ռուսաստանի և Թուրքիայի միջև, ինչը դրսևորվում է միաժամանակ թե նրանց ունեցած գրեթե նույն հավակնություններով նույն տարածքների նկատմամբ, թե իրավիճակային բնույթ ունեցող ընդհանուր հակառակորդների ի հայտ գալով:

Թե ինչպիսի տեսք կունենա մեզ համար տարածաշրջանի աշխարհաքաղաքական նոր քարտեզը, կախված է նրանից, թե մինչև որտեղ կհասնի Թուրքիայի ծրագրերի նեոսոմանական ռազմավարական խորությունը:

Սակայն իրականությունն այն է, որ սա մարտահրավեր է միայն Հայաստանին ուղղված, այլ Թուրքիան իր ռազմավարական շահերի գոտի է հռչակել շուրջ 70 պետություն, որտեղ բնակվում են թրքալեզու ժողովուրդներ: Իսկ այն երկրները, որտեղից կարող են բխել սպառնալիքներ նեոսոմանական ծրագրերին, թիրախավորված են որպես պանթուրքիզմի խոչընդոտներ: Ահա ռազմավարական այս մակարդակի վրա է, որ դրսևորված է Հայաստանի հետ այս կամ այն չափով աշխարհաքաղաքական շահերի և սպառնալիքների ընդհանրություն ունեցող երկրների շրջանակը: Այս շրջանակն, ի դեպ, տարածաշրջանում ներառելով անմիջական դերակատարներ Ռուսաստանին և Իրանին, տարածվում է դեպի արևելք՝ մինչև Գինաստան և Հնդկաստան, իսկ դեպի արևմուտք՝ մինչև միջերկրածովյան ավազան:

Եվ հենց այս երկրների ռազմավարական շահերից նաեւ չի բխում, որ Հայաստանը կորցնի իր աշխարհաքաղաքա-

կան նշանակությունը և պանթուրանական արքանի մեջ ընկնելով՝ հայտնվի վերջնականապես, այսպես կոչված՝ «աշխարհաքաղաքական պարկուճ»:

Այդ «պարկուճ» Հայաստանը հանող է աշխարհաքաղաքական «գծի» վրա պահողը այսօր Սյունիքն է:

Սա է Հայաստանի թուրքացման աշ-

պանթուրանական ծրագրերի անխափան իրագործման:

Այսպիսով, Հայաստանի Հանրապետությունը աշխարհաքաղաքական այս վերադասավորումների բարդագույն ժամանակահատվածում կանգնած է վերստին թուրքացման սպառնալիքը չեզոքացնելու և մեր սերունդների անժա-

խարհաքաղաքական հետեւանքը, երբ աշխարհին այլևս ոչնչով հետաքրքիր չես, իսկ պետության նմանալ գոյությունը պայմանավորված է բացառապես Թուրքիայի բարեհաճությամբ:

Սա թույլ չտալն է նաեւ Սյունիքով ու Արցախով Հայաստանի՝ որպես աշխարհաքաղաքական գործոնի պահպանման և ամրապնդման ներկա սերնդի պատմական առաքելությունը:

Քանզի ակնհայտ է, որ նեոսոմանիզմը որպես ռազմավարություն որդեգրած Թուրքիան խաղաղության, տնտեսական կամ այլ ոլորտներում փոխգործակցության անվան տակ սովորաբար թաքցնում է իր քաղաքական էքսպանսիա իրականացնելու և տվյալ տարածքում լիարժեք վերահսկողություն հաստատելու բուն նպատակը: Օրինակները քիչ չեն, և հենց՝ մեր անմիջական հարեւանությամբ:

Այսպիսով, կարելի է արձանագրել, որ թուրքացումը իր տարաբնույթ դրսևորումներով թուրքական, այսպես կոչված՝ «փափուկ ուժի» մարտավարության էությունն է, որի նպատակն է՝ տարբեր ոլորտներում փոխգործակցության անվան տակ հասնել տվյալ երկրի՝ Թուրքիայից առավելագույն կախվածության և

մանցելի իրավունքները պահպանելու հրամայականի առջև:

Քանզի թուրքացման գնով ստացած խաղաղության լավագույն արդյունքը ազգային բովանդակությունից զուրկ, սեփական կենսական շահեր չունեցող և թուրքական բարեհաճությանը հանձնված պետության առերեսույթ գոյությունն է:

Այսինքն՝ հանուն խաղաղության թուրքացման վերջնարդյունքը անխուսափելիորեն հայոց անկախ պետականության փլուզումն է:

Հայկական անկախ պետականության փլուզմանն է հանգեցնելու նաեւ Արցախի հայաթափումը: Հայաստանի անկախությունը ձեռք է բերվել Արցախյան ազատամարտի պայմաններում, և հիմա, այս վերջին պատերազմից հետո դժվար չէ պատկերացնել, թե ինչ կմնար Հայաստանի անկախությունից, եթե չլիներ Արցախյան ազատամարտի մեր հաղթանակը: Այդ հաղթանակը Հայաստանի այս կառավարությունն այսօր վեր է ածել պարտության, և անմիջապես, որպես հետեւանք, ստացել է ինդիք, թե ինչպես պահպանել Հայաստանի անկախությունը և տարածքային ամբողջականությունը:

Հետեւաբար, չտեսնել փոխկապակցվածությունը Արցախի հայկականության և Հայաստանի ինքնիշխանության՝ նշանակում է գնալ երկուսն էլ կորցնելու ճանապարհով:

Հայաստանի թուրքացումը և Արցախի հայաթափումը այս պատերազմից հնարավորինս արագ առավելագույնը ստանալու թուրք-արդրեջանական տանդեմի գլխավոր նպատակն է:

Ուստի Հայաստանին և Արցախին սպառնացող անմիջական վտանգը հենց դա արձանագրող հնարավոր ամբողջական կապիտուլիացիան է: Այս վտանգն ավելի իրական է դառնում գործող վարչախմբի մինչ օրս դրսևորած՝ ժողովրդի թիկունքում ժողովրդի ճակատագիրը որոշելու հակաօրինական գործելաոճի պայմաններում: Գաղտագողի, կատարված փաստի առաջ կանգնեցնելու միջոցով ժողովրդին կործանարար գիշումներ պարտադրելը այս վարչախմբի անխախտ ձեռագիրն է դարձել:

Այսպես եղավ, երբ պատերազմը շարունակելու կործանարար հետեւանքները թաքցվեց հաղթական պաթոս առաջացնելու միջոցով:

Այսպես կարող է լինել հիմա, երբ կենսական գիշումներ ենթադրող հերթական կապիտուլիացիոն գործընթացը խլացվի տարածաշրջանում խաղաղության նոր դարաշրջան բացելու վարչախմբի ամպագոռոգը և ոչ պակաս պաթետիկ կոչերով:

Ժողովուրդը չի կարող թմբիրի մեջ սպասել՝ մինչև ամեն ինչ իր թիկունքում ավարտին հասցվի, երբ անցած կլինեն անշրջելիության բոլոր հանգրվանները:

Իսկ որ արդեն ստեղծվում են անշրջելի վիճակներ, վկան սահմաններում տիրող իրավիճակն է:

Չորօրինակ գոյություն չունի սահմանազատման և սահմանագծման մասին որեւէ վերջնական համաձայնություն կողմերի միջև, բայց Ադրբեջանն արդեն մեր իսկ թողտվությամբ, դիրքեր գրավելով կանխորոշում է սահմանազատման հետագա ընթացքը:

Վերահաս այս վտանգների դեմ առնելու ճանապարհը համահայկական միասնությամբ ազգային դիմադրություն առաջացնելն է:

Դիմադրության պլատֆորմը պետք է ձեւավորել Հայաստանի թուրքացման և Արցախի հայաթափման սպառնալիքների ամբողջական գնահատման և դրանց հաղթահարման մարտավարական հստակ սկզբունքների մատնանշման հիման վրա:

ՀՄԸՄ-ն ոգեկոչում է

Հոկտեմբերի 30-ին Բյուրականի բանակավայրում տեղի է ունեցել «Անմահ խիզախներ» հուշարձանի բացումը՝ նվիրված Արցախյան առաջին և երկրորդ պատերազմների նահատակներին: Նույն օրը, կեսօրից հետո Բյուրականի ՀՄԸՄ-ի բանակավայրն անվանակոչվեց՝ ի հիշատակ ՀՄԸՄ-ի Կենտրոնական վարչության նախկին ատենապետ, վաստակաշատ ՀՄԸՄ-ական Գառնիկ Մկրտչյանի:

Հուշարձանի բացման և անվանակոչման հանդիսավոր արարողություններին ներկա էին ՀՀ Բյուրոյի ներկայացուցիչ Հակոբ Տեր Խաչատրյանը, ՀՀ Արցախի Կենտրոնական կոմիտեի անդամ Դավիթ Իշխանյանը, ՀՀ Հայաստանի Գերագույն մարմնի անդամ Բագրատ Եսայանը, «Կամավորական շարժում» հասարակական կազմակերպության ներկայացուցիչներ, իրենց լիազուրկ նիստերը Երեւանում կատարող ՀՄԸՄ-ի Կենտրոնական վարչության անդամներ, նույն նիստերին հրավիրված ՀՄԸՄ-ի

Մոսկվայի և Թիֆլիսի մասնաճյուղերի ատենապետներ, ՀՄԸՄ-ՀԱՄԿ-ի վարչության ներկա և նախկին ան-

դամներ, սկաուտներ և նահատակների ծնողներ:

Հոկտեմբերի 31-ին ոգեկոչման ժամադրավայրը Եռաբլուրն էր: Եռաբլուրի մատուռում կատարվեց հոգեհանգստյան կարգ, ապա ներկաները ՀՀ Բյուրոյի ներկայացուցիչ Հակոբ Տեր Խաչատրյանի և ՀՄԸՄ-ի Կենտրոնական վարչության ատենապետ Վաչե Նաճարյանի առաջնորդությամբ այցելեցին Անհայտ զինվորի հուշակոթող և ՀՄԸՄ-ի մեծ ընտանիքի անունից հարգանքի ու մեծարանքի ծաղկեպսակ տեղադրեցին:

Դրոշակակիր սկաուտների ուղեկցությամբ նրանք այցելեցին Արցախյան առաջին և երկրորդ պատերազմներում զոհված ՀՄԸՄ-ականների շիրիմներին, ծաղիկներ մատուցեցին նրանց անթառամ հիշատակին:

Շիրիմների այցելությունից հետո Եռաբլուրում հնչեցվեց ՀՄԸՄ-ի քայլերգ «Հառաջ Նահատակ»-ը:

Նոր որակի պետություն ստեղծելով հնարավոր է դուրս գալ այս մղձավանջից

Ի՞նչ ունենք պատերազմից մեկ տարի անց, որո՞նք են պարտության պատճառները, որո՞նք են այսօրվա մեր հիմնական անելիքները: Այս հարցերի շուրջ «Ապառաժ»-ը զրուցել է Արցախի «Արդարություն» կուսակցության համանախագահ Կարո Կարոյանի հետ:

- Պարոն Կարոյան, ըստ Ձեզ՝ 44-օրյա պատերազմից մեկ տարի անց կարո՞ղ ենք հստակ մատնանշել պարտության հիմնական պատճառները: Որո՞նք են դրանք:

- Ցավոք սրտի, իմ դիտարկումներն այս հարցի շուրջ լինելու են գուտ վերլուծական բնույթի, քանզի կա մեծ ծավալի տեղեկատվություն, որին տիրապետում են միայն մի քանի անձինք, որոնք ներկայացնում են իշխանությունը և որոնք թաքցնում են այդ իրական տեղեկատվությունը, որը կարելի է հասկանալու համար է՛լ պատերազմի սկսման, է՛լ պատերազմին պատշաճ չարձագանքելու, է՛լ պատերազմը ժամանակին չկանգնեցնելու պատճառները: Սակայն, միանշանակ է, որ այս պատերազմի էլքը վճռված էր դեռևս մինչև սեպտեմբերի 27-ը, քանզի 2018 թվականին Հայաստանում իշխանության եկավ մի քաղաքական ուժ, որը հետևողականորեն քանդեց հայկական բանակը, առ ոչինչ դարձրեց Արցախյան հերոսապատումը:

2020 թվականին այս իշխանությանը միացավ նաև Արցախի և նորընտիր իշխանությունը, որը ստորակետի ճշտությամբ համաձայն էր նրանց վարած հակահայ քաղաքականությանը: Պատահական չէ, որ ինչպես պատերազմի ընթացքում, այնպես էլ ավարտից հետո, հենց հայաստանյան և արցախյան իշխանությունները շրջանաճառության մեջ դրեցին դավաճանության առկայության եզրույթը և սկսեցին ակտիվորեն տարածել: Արդյունքում մեղավոր էին բոլորը, բայց ոչ իրենք: Հիմա էլ մեծ թափով փորձ է արվում մեղավորությունը բարդել ժողովրդի կամ զինվորի վրա:

Սակայն պետք է փաստել, որ 44 օրյա պատերազմի նման խայտառակ է կործանարար էլքի է՛լ պատճառը, է՛լ մեղավորները միայն ու միայն Հայաստանի և Արցախի ներկայիս իշխանություններն են: Իմ կարծիքով, այս պետական դավաճանական վարքագիծը երկու իշխանությունների հիմնական դերակատարները՝ Նիկոլ Փաշինյանը և Արայիկ Չարուբեյանը, դրսևորեցին ոչ թե չիմացության կամ սխալի պատճառով, այլ հատուկ, դրսից կազմակերպված ուժերի թելադրանքով՝ իրենց համաձայնության պարագայում:

- 2020թ. հոկտեմբերի կեսերից հետո կարծես թե արդեն պարզ էր պատերազմի էլքը: Դուք այդ օրերին արդո՞ք կանխատեսում էիք պատերազմի այսպիսի վերջաբան:

- Այն, որ պատերազմը սկսվել էր ոչ միայն մեր հայրենիքը օկուպացնելու նպատակով, այլև հայկական բանակը հիմքից քանդելու և հայ ազգի մեջ բնաջնջվելու վախ ներշնչելու համար, և այս գործընթացին օգնում էին ներսից, արդեն իսկ պարզ էր հենց առաջին օրերից: Հայաստանյան իրականության մեջ տարածելով «հաղթելու ենք» հեշտեզը, իսկ բանակում անկազմակերպվածության միջոցով պակաս տարածելով՝ հենց ասածիս հավաստումն էր: Ցավոք, տեղում ոչ ոք չկարողացավ կանգնեցնել այս ազգազուլ էլ կործանարար գործընթացը, անկախ նրանից՝ կանխատեսում էին, թե ոչ:

- Պատերազմից հետո Արցախում մեծածավալ շինարարական, վերանորոգման աշխատանքներ են ընթանում: Ձեռնարկվող միջոցառումները դուք համարո՞ւք եք համարում տիրող իրավիճակին:

- Վերջին պատերազմի վերքերը ոչ միայն դեռ չեն սպիացել, այլև չեն սպիանալու չափազանց երկար ժամանակ, եթե կարող են սպիանալ երբեք: Ցավոք, 2020 թվականի սեպտեմբերից հետո տեղի ունեցած ողբերգալի և կործանարար իրադարձություններից հետո առ այսօր անցել է ավելի քան մեկ տարի և ոչ մի եական փոփոխություն չկա, էլ չենք խոսում առաջընթացի մասին: Սոցիալական լարվածության աճ, վտանգի օրեցօր ուժեղացող գագոցություն և արտագաղթի մեծ ծավալներ՝ ահա այն, ինչ ունենք այս ամիսների ընթացքում կառավարության գործունեության արդյունքում:

Տարերային սոցիալական ծրագրեր փող բաժանելու տեսքով, ոչ հասցեական օգնություններ, որտեղ շահառու ծանոթ բարեկամ-խնամի անձն է, այլ ոչ թե գնահատման միջոցով հայտնաբերված կարիք ունեցող ընտանիքը: Անհասկանալի շինարարական աշխատանքներ՝ անօթեաներին տուն հատկացնելու քողի տակ, ասֆալտապատում, սալիկապատում, բնակավայրե-

րից դուրս ճանապարհների լուսավորում, որը նույնիսկ պատերազմով չանցած երկրները իրենց երբեմն թույլ չեն տալիս: Իսկ վերջերս նախարարություններում չարաշահումների և թալանի մասին հայտարարեցին իրավապահ մարմինները: Սա է ձեռնարկվող միջոցառումների գնահատականը:

Այս իշխանություններն ունակ չեղան կանխելու երկրում ընկճախտի և շփոթվածության մթնոլորտի ձևավորումը, չկարողացան պայմաններ ստեղծել, որպեսզի բոլորը կարողանան աշխատել, այլ ոչ թե սպասեն հերթական 68000 դրամին, հատկապես չկարողացան կամ չուզեցին ապահովել պետական համակարգի կարգապահ և համակարգված աշխատանքը: Մենք գտնում ենք, որ հնարավոր է նոր որակի պետություն ստեղծելով դուրս գալ այս մղձավանջից՝ բացառիկ հայրենասիրությամբ, հմուտ կառավարմամբ և ռեսուրսների լիարժեք օգտագործմամբ:

- Ինչպե՞ս եք բացատրում ՀՀ իշխանությունների հակասական հայտարարություններն ու անորոշ քաղաքական պահվածքն Արցախի նկատմամբ:

- Սուսկ առաջին հայացքից է թվում, թե իշխանությունները հակասական հայտարարություններով են հանդես գալիս և ունեն անորոշ քաղաքական պահվածք Արցախի նկատմամբ: Իրականում այս իշխանությունները փակել են Արցախի հարցը և այժմ ամեն կերպ

ծգոում են ձեռքագառնել Արցախից: «Սերգոն որոշել է այլևս վատ չապրել Արցախի պատճառով»:

Հայաստանյան բարձրագույն իշխանությունները դադարել են այցելել Արցախի Հանրապետություն, Հայաստանում պետական միջոցառումների ժամանակ չկա Արցախի պետական պատվիրակություն, գրեթե քար լուրջություն Արցախում սահմանային միջադեպերի վերաբերյալ, Արցախում գերեզարկվածներին օգնականականում չի դիմավորում որեւէ հայաստանյան կամ Արցախյան պետական պաշտոնյա, և այլն: Եվ, վերջապես, ինչ կարելի է սպասել մի մարդուց, որը իր գործունեությամբ երկիրը բերեց հասցրեց մի իրավիճակի, որ ստորագրեց մի խայտառակ փաստաթուղթ, որը պարզապես աղետ դարձավ Արցախի և Հայաստանի համար: Փաստաթուղթ, որը կոտրեց մեր երկու պետությունների ողնաշարերը, գրոյացրեց մեր ժողովրդի 30 տարվա սիրանքներն ու ձեռքբերումները:

- ՀՀ իշխանությունների կողմից վարվող ապազգային քաղաքականության պատճառով ականատես ենք լինում թշնամու կողմից սահմանային խախտումների և հայկական տարածքների զավթմանը: Մինչև ե՞րբ կարելի է հանդուրժել այս իրավիճակը:

- Նիկոլ Փաշինյանն առաջնորդվում է «ամեն ինչ՝ հանուն խաղաղության» սկզբունքով, այդ թվում՝ պատրաստ լինելով ոտնահարել Հայաստանի ու հայ ժողովրդի արժանապատվությունը: Խաղաղությունը, այո, արժեք է, որին պետք է ձգտի ցանկացած ողջամիտ հասարակություն ու պետություն: Մյուս կողմից, խաղաղությունը չի կարող լինել գերնպատակ ու ինքնակատար, եթե դրան հասնելու ճանապարհները ոտնահարում են ազգային ու պետական արժանապատվությունը, անկախությունը ու ինքնիշխանությունը: Եթե մինչ 2018 թվականը Արցախը հայաստանյան իշխանությունների համար կարմիր գիծ էր, ապա այսօր հայաստանյան իշխանությունները չունեն իրենց կարմիր գծերը, ուստի ամեն ինչ հնարավոր է, և ամեն հանդուրժման օր մեզ ավելի է մոտեցնում անդամալի կորստին:

- Որպես ընդդիմադիր կուսակցության ղեկավար, որո՞նք եք համարում Արցախի ներքին քաղաքական հիմնական խնդիրները:

- Կարծում եմ, այսօր չկա առանձին Արցախի խնդիր, այլ սեղանին դրված է հայ ազգի խնդիրը, որին իբր թե լուծում են ուզում տալ պարտված իշխանությունները: Այն, որ Արցախի նախագահը ունակ չէ Արցախի Հանրապետության առջեւ ծառայած խնդիրները լուծել, մեր քաղաքական ուժը այդ մասին հայտարարել է դեռևս մինչև պատերազմը, երբ ահագանգում էինք, որ մեզ սպասվող պատերազմում նման իշխանությամբ մենք հաջողության չենք հասնելու: Պատերազմից հետո մենք առաջիններից էինք, որ պահանջել ենք Արայիկ Չարուբեյանի հրաժարականը, և այդ պահանջը այսօր էլ մեր օրակարգում է: Երկիրը այս վիճակին հասցրած քաղաքական իշխանությունը պետք է օր առաջ հեռացվի, որը, սակայն, դեռևս չի հաջողվում: Կարծում եմ, որ այս դիտանկյունից պետք է նայել հետագա քաղաքական դաշտի զարգացման հեռանկարներն ուրվագծելիս:

Հեռացումից հետո նոր քաղաքական

ուժերը պետք է մշակեն հստակ ճանապարհային քարտեզ երկիրը այս վիճակից հանելու համար: Այսօրվա հրամայականն է՝ մշակել ազգային անվտանգության քաղաքականություն, ռազմավարություն, հայեցակարգ՝ ուղեկցելու համար, թե յուրաքանչյուր ոլորտում ինչպիսի միասնական պետական քաղաքականություն պետք է իրականացվի: Ցավոք, այս իշխանությունները ունակ չեն նման գործընթացներ իրականացնել, և ամեն ինչ անելու են փակելու նմանատիպ աշխատանք կատարելու ունակություն ունեցողների ճանապարհը:

- Զաղաքական գործիչների կողմից Արցախի կարելորագույն խնդիրներից են համարվում անվտանգության և կարգավիճակի հարցերը: Որո՞նք են Ձեր տեսակետներն այս կարելորագույն հարցերի վերաբերյալ:

- Անվտանգության բաղադրիչը միշտ եղել է Արցախի Հանրապետության գոյության իրավունքի կարելորագույն բաղադրիչը, որի մասին բազմիցս խոսել է մեր կուսակցությունը: Պատերազմից հետո այն դարձել է մեզ համար գոյաբանական հարց, քանզի Արցախում բնակչությանը գումար բաժանելով չես կարող ապագայի նկատմամբ հույս ներշնչել: Ամենակարճ ժամկետում անհրաժեշտ է մշակել և կիրառության մեջ դնել Արցախի Հանրապետության բանակի վերակենդանացման, վերագինման և կատարելագործման ծրագիր՝ լրջագույն աշխատելով դրա համար տնտեսական հիմքեր ու ֆինանսական աղբյուրներ ստեղծելու ուղղությամբ: Այդ բանակի կառուցվածքը, զինատեսակները են ընդհանրապես բնույթը պետք է համահունչ լինեն նոր ստեղծված իրավիճակին և մարտահրավերներին: Այն պետք է տարբեր լինի դասական բանակից, վերածի շատ ավելի շարժունակ, դիպուկ և նպատակամետ բանակի:

Պետք է սկսել երկրի պաշտպանականության և զինված ուժերի կառուցման, բանակի նյութատեխնիկական ապահովման նոր հայեցակարգի մշակում՝ հաշվի առնելով հայ-արդիբեռնական պետական սահմանի նոր իրողություններն ու պարամետրերը: Պետք է նոր իրականության պայմաններում Ռուսաստանի հետ հարաբերությունների նոր կարգավիճակներ փնտրել: Պետք է ակտիվացնել աշխատելով Ռուսաստանի հետ՝ սահմանելու համար նոր կարճաժամկետ և երկարաժամկետ ծրագրեր և համագործակցության նախագծեր անվտանգության, առողջապահության, էներգետիկայի, գյուղատնտեսության, զբոսաշրջության և այլ ոլորտներում:

Արցախի Հանրապետությունը կայացած պետություն էր մինչ պատերազմը, և շարունակում է կայացած մնալ պատերազմից հետո: Ռազմական գործողություններով հնարավոր չէ լուծել կարգավիճակի հարցը, որքան էլ որ Ալիևը հոխորտա, որ Լեռնային Ղարաբաղի հարց այլևս չկա: Սա էս մեկ անգամ փաստում է, որ դիվանագիտական ճակատում ահռելի գործ ունենք անելու, և մեծ ջանքեր պետք է գործադրենք: Սակայն պետք է հասկանանք, որ պարտված դեպքերով չի կարող արդյունավետ բանակցություններ կատարել: Միայն նոր իշխանությունները կկարողանան իրենց դիվանագիտական ողջ ներուժն ու Սփյուռքի կարողություններն օգտագործել Արցախի անկախության միջազգային ճանաչման համար: Այս գործընթացին պետք է նոր ուժով միանա նաև Սփյուռքը: «Ես ճանաչում եմ Արցախը» կարգախոսով ակցիաները պետք է հզոր շարժման սկիզբ դառնան աշխարհի տարբեր երկրներում:

Տաթևիկ ԱՐԱՋՍՆՅԱՆ

«Ոսկե արծիվ» շքանշանակիր Ալեն Մարգարյան

«Պատերազմն աշխարհի ամենաբարձրաճաշակ սիրահարն է. այն միշտ տանում է լավագույններին»,-ասել էր «Ոսկե արծիվ» շքանշանակիր, «Արցախի հերոս» Ալեն Մարգարյանն ու ինքն էլ գոհ դարձել 44-օրյա պատերազմ կոչվող արհավիրքին:

Ալեն Լեւոնի Մարգարյանը ծնվել է 1999թ. փետրվարի 11-ին քաղաք Երեւանում: 2005-ից հաճախել է Դ.Դեմիրճյանի անվան թիվ 27 հիմնական դպրոց, որն ավարտել է գերազանցությամբ: 2013-ից ուսումը շարունակել է Ա. Մարգարյանի անվան թիվ 29 ավագ դպրոցում:

Ալենի մայրը՝ Նազելի Տերտրյանը, մեզ հետ զրույցում նշեց, որ Ալենը դպրոցում սովորել է գերազանց: Օնոդակյան ժողովներն ուղեկցվում էին Ալենի հասցեին հնչող հիացական զգացումներով: «Ուսուցիչները տետրը բացում էր շարքերով անցկացնում էին, ասելով՝ աղջիկներ, տեսե՛ք, տղայի տետր է, օրինակ վերցրե՛ք, մարզարիտներ է շարում»,- հիշում է տիկին Նազելին:

Ընթերցանության եւ գրքերի մեծ սիրահար էր Ալենը: Ստեղծել էր իր անձնական գրադարանը, սիրում էր գրքեր նվիրել եւ ստանալ: Սիրելիին՝ Շողիկ Դեբիրկյանին անառիթ նվիրած հերթական գրքերից մեկի վրա Ալենը գրել էր. «Հուսով եմ՝ մի օր բոլորը կհասնեն մտքի այն հայտնությանը, որ գիրք նվեր ստանալուց մեզ պես ուրախանալու»: Սիրելի ստեղծագործությունը Լեւ Տոլստոյի «Աննա Կարենինա»-ն էր: Շատ էր սիրում նաեւ հեքիաթներ, որոնք երեխաների համար կրթող ու դաստիարակող նշանակություն ունեն: Ինքն էլ ուներ հեքիաթների սյուժետներ:

Ընթերցանության հանդեպ սերը, ըստ տիկին Նազելիի, Ալենի մոտ ի հայտ է եկել պատանեկան տարիքից: «Մինչ այդ ես ինքս ինձ հարց էի տալիս, թե ինչպե՞ս կարող եմ այդքան լավ սովորող երեխան հեռու լինել գրքերից, սակայն ես սխալվում էի: 12-13 տարեկանից արդեն սկսեց կարդալ արկածային գրականություն: Առաջին գիրքը «Գանձերի կղզի»-ն էր, որից էլ սկսեց իր սերը գրքերի հանդեպ»,- պատմում է տիկին Նազելին:

Ալենը զարմանահրաշ երեխա էր: Տիկին Նազելին նշում է, որ չի հիշում Ալենի թոթովանքը, որովհետեւ նրան թվում էր, թե մեծ, լուրջ, խոհուն մարդու հետ գործ ունի: «5-6 տարեկան հասակում այնպիսի խորը փիլիսոփայական մտքեր էր արտահայտում, որ ես ապշում էի նման տարիքի երեխայի այդպիսի ինտելեկտով: Իրեն հետաքրքրում էին քաղաքում տեղակայված շենքերը, արձաններն ու կողոզները, եւ մշտապես հարցեր էր տալիս դրանց մասին»,- ասում է նա:

Նա մշտապես տարբերվում էր իր հասակակիցներից թե՛ հազուկապով, թե՛ աշխարհայացքով, թե՛ ճաշակով եւ թե՛ հետաքրքրությունների շրջանակով: Հաստատակամ, վճռական, նպատակասույաց ու իր որոշումներով ինքնուրույն այս տղան շատ հաճախ էր օրինակ դառնում իր հասակակիցների համար: «Ալենը կարող էր վերնաշապիկի օձիքը կոճկել մինչեւ վերջին կոճակը եւ հասակակիցների զարմացական հայացքներից անկախ քայլել՝ գլուխը բարձր: Հետաքրքրական այն էր, որ որոշ ժամանակ հետո նկատվում էին նույն վարքագիծը դրսևորող այլ տղաներ»,- ասում է տիկին Նազելին: Նրա խոսքով՝ Ալենը չէր վախենում տարբերվելուց, անգամ 12-րդ դասարանում կանոնավոր լրացնում էր իր օրագիրը, որոնք լցվում էին բարձր գնահատականներով:

Ալենը յուրահատուկ վերաբերմունք էր տածում ֆիլմարվեստի նկատմամբ: Ուսման հետ զուգահեռ հաճախել է նաեւ «Թումո» ստեղծարար տեխնոլոգիաների կենտրոն: Մեծ ուշադրություն էր դարձնում հատկապես հայկական արվեստին աստարեյուն թե՛ կինոյի, թե՛ արվեստի թե՛ գրականության ասպարեզներում: Ֆիլմարվեստի հանդեպ մեծ հետաքրքրությունն ու սովորելու ձգտումը նրան դարձրին մեդիա ոլորտի վառ ուսանողներինց եւ TumoNews (Teen) ստարտափի համահիմնադիրներինց մեկը: 16 տարեկանից ընդգրկվել էր «Ռոլան» մանկապատանեկան ֆիլմերի միջազգային փառատոնի ժյուրիի կազմում:

Ալենը բավականին աշխույժ ու նախաձեռնող պատանի էր: Սիրում էր ընկերական միջավայրում լինել, եւ իր տեսակով շատ շատերին համախմբում էր իր շուրջը: Կազմակերպում էր կինոդարձումներ, կինոթատրոններ: «Ձեռք էր բերում բավականին շատ ֆիլմեր ու մուլտֆիլմեր եւ, իր անձնական արխիվն օգտագործելով, կազմակերպում էր այդ դիտումները, անգամ տումսեր էր պատրաստում, նախաձեռնում դրանց վաճառքը»,- պատմում է մայրը:

Ալենը մեծ երազանք ուներ՝ փոխել աշխարհն ու այն ավելի լավ դարձնել: Ինչպես ինքն էր նկատել՝ «Կյանքի իմաստը վաղվա օրվա ավելի լավ լինելու հավատի մեջ է»: Հենց այս հավատով էլ 2016թ. ընդունվել է Խ. Աբովյանի անվան հայկական մանկավարժական համալսարանի կուլտուրայի ֆակուլտետի ռեժիսորա բաժին: Տարբեր աշխատանքների ընթացքում ստանձնել է չորս փաստագրական ֆիլմի ռեժիսորի դեր: Դրանցից երկուսը՝ «Greens» եւ «Taraz» ֆիլմերը, նկարահանվել են Միխայիլյան ինստիտուտի համար՝ հայկական մշակույթն աշխարհին ներկայացնելու նպատակով:

Համալսարանն ավարտելով կարմիր դիպլոմով, աշխարհը փոխելու եւ այն ավելի լավ դարձնելու իր մեծ նպատակին հասնելու համար հաջորդ քայլը պետք է լի-

ներ արտասահմանում ուսումը շարունակել: Փայլուն գիտելիքներով եւ իր յուրովի աշխարհընկալմամբ, 4 լեզուների տիրապետող Ալենը 2020թ. ընդունվում է Բոստոնի համալսարան՝ «Սոցիալական աշխատանք» եւ «Կրթության կառավարում» կրկակի մագիստրոսական ծրագրով՝ հիացնելով Բոստոնի համալսարանի ղեկավարությանը:

«Աշխարհում չկան հանցագործ երեխաներ, ամեն ինչ գալիս է խեղաթյուրված մանկությունից»,- ասում էր իր եւությամբ ու առաքելությամբ մանկավարժ Ալենը ու հատկապես երագում աշխատել ուղղիչ աշխատանքային հիմնարկներում դատապարտված անչափահասների հետ, որպեսզի փոխի նրանց ու դեպի լավ ուղղորդի: Սիրում էր կրթել, պլանավորում էր վերադառնալ ու Հայաստանի սահմանամերձ բնակավայրերում գրականություն, արվեստ ու լեզուներ դասավանդել: Նպատակ ուներ բարեփոխել Հայաստանի կրթական համակարգը, եւ միշտ ասում էր. «Լավ կրթությունը պիտի հասանելի լինի բոլորին»:

Ընդունվեց, սակայն Բոստոն մեկնել չէր շտապում. պարտք ուներ հայրենիքի եւ իր ժողովրդի հանդեպ, պետք է կատարեր: Բոլորը չէ, որ կարող են նման համալսարան ընդունվել, ուստի հարազատները փորձում էին համոզել, որպեսզի շնանք ձեռքից բաց չթողնի եւ իր ստացած գիտելիքները ծառայեցնի հայրենիքին, սակայն Ալենն անսասան էր իր որոշման մեջ. Նախ պետք էր ծառայել: Ասում էր՝ «Մի անգամ ընդունվել եմ, էլի

կընդունվեմ», եւ համալսարանի ղեկավարությանը հղած իր նամակի մեջ, գրում է. «Ես անսահման երախտապարտ եմ հազարավոր դիմորդների միջից նախապատվություն ինձ տալու համար, շնորհակալ եմ այդ մեծ պատվին ինձ արժանացնելու համար, սակայն հայրենիքս ու պետությանս սահմաններն իմ պաշտպանության կարիքն ունեն, եւ ես պարտավոր եմ լինել ազգիս կողքին, ուստի ներողություն եմ խնդրում, բայց չեմ կարող գալ: Ալենի այս նամակին հետեւել է Բոստոնի համալսարանի ղեկավարության զարմացած ու ապշած պատասխանը. «Մենք պատաստ ենք քո տեղը 2 տարի պահպանել, պատրաստ ենք նույնիսկ վերանայել քո կրթաթոշակը, միայն թե քո տեսակի եզակի երիտասարդը դառնա մեր ընտանիքի անդամը»:

Մոր խոսքով՝ Ալենն ուներ հնարավորություն ճակատը պարզ եւ առանց գարտուղի ճանապարհների խուսափել ծառայել հայոց բանակում, սակայն նա շարքային չէր եւ նրա որոշումն էլ չէր կարող շարքային լինել: Հաստատվեց օգուցվելն այս հնարավորությունից՝ հանգիստ խոնով իրենց բարեկեցիկ ապագան կառուցելով ԱՄՆ-ում, սակայն Ալենն ընտրեց Հայրենիքին իր պարտքը տալու ճանապարհը:

Կեռ ու ազնիվ Ալենը շատ պատվախնդիր ու հայրենասեր երիտասարդ էր, եւ գտնում էր, որ յուրաքանչյուր տղա պարտք ունի հայրենիքի առջեւ եւ ամենից առաջ այդ պարտքը պետք է հանձնի, որից հետո մտածի իր գունդը ապագան կառուցելու մասին:

Չնայած Ալենը արյան ծառանգական հիվանդություն ուներ՝ ժլիբերի համախտանիշ, այնուամենայնիվ նա բժիշկներից պահանջել էր իրեն անապայման զորակոչել բանակ եւ տարօրինակ անհանգստությամբ սպասում էր ծանուցման թերթիկին: Վստահ էր, որ Արցախում պետք է ծառայի, միայն չգիտեր՝ կոնկրետ որ զորամասում:

Նախքան ծառայության մեկնելը Ալենն իրենց տանը ընկերների համար ընթրիք էր կազմակերպել, որի ավարտին ընկերները բարեմաղթանքներ էին թողել պատրիկ կախված գրատախտակի վրա, սակայն գորակոչի նախորդող օրը Ալենն ամբողջությամբ մաքրել էր դրանք եւ գրատախտակին թողել իրեն հետաքրքրող ամենամեծ հարցը՝ թե որն է յուրաքանչյուրիս՝ աշխարհը փոխելու ծրագիրը:

Ահա վերջապես եկավ երկար սպասված ծանուցագիրը, եւ 2020թ. օգոստոսի 12-ին գինվորական տեղամասում Ալենին փհճակվեց ծառայել Արցախի Մատաղիտում:

Տիկին Նազելիի մայրական սիրտն ընդվզում էր, ամբողջ հոգեւոր աշխարհը խառնվել էր իրար, որովհետեւ քաջ գիտակցում էր, որ գործ ունեն նեւթ թշնամու հետ,

որ առօրյայից տարբերվող նոր ու դժվարին միջավայրում է հայտնվելու Ալենը: Նա կարծում էր, որ Ալենը պետք է հանդես գար համաշխարհային ասպարեզներում եւ իր անունով փառավորել Հայաստանը, սակայն նրա առջեւ Ալենն էր՝ իր որոշումներում վճռական ու խիզախ, ուստի տիկին Նազելին ստիպված եղավ զսպել իր զգացումներն ու համակերպվել որդու որոշման հետ:

Ծառայության մեկ ու կես ամիսների ընթացքում Ալենը հասցրել էր գերել բոլորի սրտերը՝ շարքայինից մինչեւ հրամանատար, որովհետեւ ըստ նրանց խոսքերի՝ Ալենի գալով վաշտը կարծես լուսավորվեց: Բազմակողմանի զարգացած ու կրթված նորակոչից ծառայության ընթացքում էլ դրսևորեց հայ գինվորին վայել կարգապահություն եւ հանդուրժողականություն, գուսպ ու հպարտ կեցվածք:

«Ծառայության ընթացքում երբեք չի տրտնջացել, չի բողոքել: Շատ լավ գիտակցում էր, որ բանակային կյանքի դժվարություններն անխուսափելի են, սակայն մնում էր անսասան ու աներբ, միշտ ասում էր՝ «դե բանակ է, մամ քան, հո հյուրանոց չի»՝ այդպիսով արդարացնելով բոլոր դժվարությունները»,- ասում է տիկին Նազելին:

Ալենը շատ արագ հարմարվեց բանակային կարգուկանոնին ու պահանջներին: Շուտով տեղափոխվեց կապի վաշտ, որտեղ պետք է շարունակեր ծառայությունը՝ որպես ապագա կապավոր:

Չարաբաստիկ պատահականությամբ սեպտեմբերի 26-ին Ալենի ընտանիքը Արցախում էր, եւ նախաձեռնեց ամերիկացի արտերկրյան Ալենին թույլատրեցին հանդիպել ընտանիքին: Ցավոք սրտի, սա Ալենի եւ իր ընտանիքի վերջին հանդիպումը պիտի լիներ, քանի որ հաջորդ առավոտը պատերազմի գույժով բացվեց: Ալենը ճանապարհ ելնուանից, իսկ ինքը մնաց Արցախում. մնաց գիտակցված, մնաց վճռական իր որոշման մեջ: Մեկուկես ամսվա ծառայող, դեռեւս նորակոչի Ալենը չէր կարող անմասն մնալ իր ժողովրդի դեմ սանձազերծված պատերազմից: 4 օր շարունակ Ալենը արհավիրքի մեջ էր՝ լինելով Թալիշի ու Մատաղիսի անվտանգություն, ոչ մի վայրկյան մտքով չանցկացրեց թողնել խրամատն ու զինակից ընկերներին եւ հնարավոր տարբերակներով հայտնվել թիկունքում՝ փրկելով սեփական կյանքը: «Եվ նույնիսկ իմ պահանջին, որ միզուցե փորձենք առողջական խնդիրները լուծել՝ հիվանդանոցում գտնվելով, ես ստացա շատ կտորակ պատասխան. «Չէ, ու չիսմարձակվեց հաջորդ անգամ ինձ դասալիք դարձնել»,- հուզվելով, բայց եւ հպարտության մեծ զգացումով պատմում է տիկին Նազելին:

Նամակների սիրահար Ալենի՝ մորն ուղղված այդ կտորակ նամակը վերջինը դարձավ նրա համար: Հաջորդ օրը՝ սեպտեմբերի 30-ին Ալենը մարտիրոսվեց: Ստացել էին շատ բարձր առաջադրանք. առաջնագծում զինամթերք ու սնունդ էր հարկավոր: Առաջադրանքը կատարելուց ոմանք հրաժարվեցին, սակայն ոչ Ալենն ու իր ընկերները: Մեծ երագողն ու անվախ զինվորը, հավատարիմ մնալով իր տեսակին, անմիջապես հանձն առավ տեղ հասցնել ինչ անհրաժեշտ էր, սակայն չհասցրեց զինակիցների մոտ հասնել՝ ճանապարհին անմահանալով անօդաչուի հարվածից:

Ալեն Լեւոնի Մարգարյանին ցուցաբերած քաջության ու անձնական արիության համար հետմահու շնորհվել է «Արցախի հերոս» բարձրագույն կոչում:

Ալենը միացավ անմահների գնդին եւ, ինչպես ինքն էր ընկերներից մեկին ասել, մնաց կապույտ երկնքում: Իսկ աշխարհը զրկվեց Ալենից, իր լուսավոր տեսակից: Հեռացավ լույս պահող ու միացավ տիեզերքի լույսերին, սեր լինելով՝ մահ տեսավ, գարուն կյանքին վիճակվեց վաղ շիրիմ, սակայն իր մահով ծնունդ տվեց նոր Ալենների, որոնք ծնվում են աշխարհի բոլոր ծայրերում եւ անվանակոչվում ի պատիվ հերոսի: Ալենն իր գործով ապացուցեց, որ բարձրագույն ու կատարյալ արժեքների իրական կրողն էր: Ալենն այսօր էլ կրթում է եւ, փառոս դառնալով, իր լույսով ուղղորդում էրիտասարդներին դեպի ճշմարիտ ուղի, որն անցնում է սիրո ու հանդուրժողականության, գրականության ու արվեստի ճանապարհներով՝ ի կատարումն նրա համամարդկային ցանկություններին:

Տիկին Նազելին սրտի խոր կսկիծով է արձանագրում, որ պատերազմի ավարտը շատ ցավոտ էր: «Տղաներն անձնուրաց էին, տղաները հերոս էին, առյուծասիրտ էին եւ գիտակցաբար կռվում էին հանուն հայրենիքի: Իրենց հաղթեցին՝ փառավորվելով հայոց պատմության հերոսական էջերում, իսկ մենք պարտվեցինք դավաճանության, ոչ պրոֆեսիոնալ մտեցման եւ անկազմակերպվածության պատճառով»,- ասում է նա: Նրա համար Ալենի կորուստը ցավ եւ հպարտության զգացողություն է առաջացրել, սակայն միաժամանակ պարտավորեցրել՝ կրել հերոսի մոր կոչումը, քանի որ օրինակ պետք է ծառայի հազարավոր մայրերի համար: «Պարտավորեցնող է լինել բարձունքում, լինել որդու հարիիր»,- նշում է նա:

Հերոսի մայրը կոչ է անում հայ մայրերին Ալեններ ծնել ու դաստիարակել, որովհետեւ նրանցից է կախված լինելու մեր հայրենիքի լուսավոր ապագան: Նրանք են, որ պետք է կերտեն Ալենի երագած աշխարհը եւ վաղվա օրը դարձնեն ավելի լավ, որի հավատով էլ Ալենում էր բոլորիս Ալենը:

Կահազն ԽԱՉՏՐՅԱՆ

Քանի դեռ պարտված չես, քանի դեռ պայքարը չի մեռել քո մեջ, քանի դեռ ուժ ունես, դու կարող ես հաղթել

Դաշնակցության «Կամավորական շարժում» ԶԿ գումարտակի անդամ, բժշկուհի Գայանե Սահակովան 2021թ. սեպտեմբերի 27-ին առավոտյան հիվանդանոցում հերթապահությունից հետո համայն ավարտել ու պատրաստվում էր գնալ 2-րդ աշխատատեղը, երբ ֆեյսբուքում կարդաց սկսված պատերազմի մասին ել տեսավ՝ ինչպես են բոլորը կամավորագրվում հայրենիքի պաշտպանությանը:

«Դուրս գալով հիվանդանոցից՝ միանգամից գանգացի իմ դաշնակցական ընկերներին՝ հասկանալու համար՝ ինչ է կատարվում, եւ նրանք նույնպես ասացին, որ պատերազմ է սկսվել, ու մեր գումարտակը՝ Դաշնակցության կամավորական գումարտակը, հենց այսօր մեկնում է առաջնագիծ», - ասում է Գայանեն:

Ամբողջ ճանապարհին շատ լարված ու անհանգիստ էր Գայանեն: Չանգել ու խնդրել էր կուլեգաներին, որ իրեն փոխարինեն որոշ ժամանակով: Որոշված էր՝ մեկնում է ռազմաճակատ:

«Բոլորս մտածում էինք, որ կրկին 4-5 օր կտեւի, սակայն նույնիսկ եթե մեկ օր տեւեր, բոլորս պետք է գնալինք: Արդեն ժամը 12-ին հայտնի դարձավ, որ մեր գումարտակը հավաք է կազմակերպում Արամ Մանուկյանի արձանի մոտ: Ինձ փոխարինեցին եւ գնացի այդ հավաքին», - նշում է նա:

Դաշնակցության կամավորական ջոկատը սպասում էր ՊՆ-ի հրամանին՝ շարժվելու համար: Այդ օրը նաեւ շտապ օգնության խմբերն էին կամավորների կարիք զգում՝ վիրավոր զինվորներին տեղափոխելու համար:

«Ես դիմեցի մեր հրամանատարությանը, ասացի՝ եթե այսօր չենք գնալու, ես միանամ շտապ օգնության խմբերին, ինչին պատասխանեցին, որ սպասեմ՝ մինչեւ ՊՆ-ից վերջնական պատասխան ստանան», - ասում է Գայանեն:

Երիտասարդ բժշկուհին կամավորագրվեց նաեւ Առողջապահության նախարարությունում, որպեսզի ՊՆ հրամանին ուշացման դեպքում շտապ օգնության մեքենաներով մեկնի Արցախ, սակայն չհասցրեց. հրամանը չուշացավ: Դաշնակցության գումարտակը մեկնում է ռազմադաշտ:

«Արդեն ժամը 4-ին բժիշկ Նորիկի հետ գնացինք անհրաժեշտ դեղորայք գնելու, իսկ երեկոյան ժամը 9-ին մենք գնեք ստացանք եւ լուսաբացի ճանապարհվեցինք դեպի Արցախ», - պատմում է Գայանեն: Ստեփանակերտում գումարտակը ստացավ իր առաջադրանքը. պետք էր օր առաջ հասնել Մատաղիս:

Գայանեն դժվարությամբ է զգացողություններն արտահայտում բառերով: Վստահ է՝ ընթերցողն էլ չի հասկանա այն, ինչ նրանք էին զգում այդ պահին:

«Դա միեւնույն ժամանակ հպարտության զգացում է, որ գնում ես քո հայրենիքը պաշտպանելու կամ քո հայրենիքի համար մի օգնական գործ անելու, ե՛ւ վախ է, ե՛ւ տագնապ ու գիտակցում, որ քո եւ քո ընկերների հետ ամեն վարկյան կարող է պատահել անդառնալիս, հուզական է, անորոշություն՝ ինչ կլինի, ինչքան կտեւի, կդիմակայե՞նք արդյոք», - նշում է նա:

Նրա խոսքով՝ կար գիտակցում, որ իրենք այն հայրենիքի պաշտպանության գործին են մասնակցում, որի համար դա ժամանակին արել են թաթուղը, Կարոտը, Բեկորը եւ մյուսները:

«Երբ դու այդ ամենի մի մասն ես դառնում, անհնար է, որ այդ հպարտության զգացումն ու կարեւորությունը չզգաս»՝ միեւնույն ժամանակ հասկանալով, որ պատերազմ է, եւ ամեն վայրկյան կյանքը վտանգված է: Սրան զուգահեռ անընդհատ լսում են լավ ու վատ լուրեր, որ, օրինակ՝ Թալիշն ընկավ, կամ՝ շատ են օդից հարվածները, մտնում են աշխույժ քաղաք Ստեփանակերտ ու տեսնում ամայացած, եւ թախիծն ու տխրությունը պատում են քեզ», - ասում է Գայանեն:

Ըստ նրա՝ ոչ մի զինվոր մարտադաշտ մեկնելիս չի մտածում պարտության մասին, այլ գնում է հաղթելու հավատով: Հավատում է, որ մինչեւ վերջին կաթիլ արյունը պետք է կռվի, մինչեւ որ հաղթի:

«Դու չես գնում մեռնելու, դու գնում ես կռվելու ու հաղթելու: Մենք նույնպես հավատում էինք հաղթանակին, սակայն արդեն հոկտեմբերի 2-ից հետո, երբ մենք Լահիսնջում էինք Մատաղիսից, մեզ համար պարզ էր, թե ինչ է դա նշանակում», - սրտի խոր կակնոժով ասում է բժշկուհին:

Քարտեզների ամենօրյա ուսումնասիրություններից նրանք պարզ էր, որ պարտվում ենք՝ անկախ իշխանական քարոզչամեքենայի հայտարարություններից, անկախ հաղթելու ենք, հաղթում ենք կարգախոսներից: Թշնամին օր օրի առաջ էր շարժվում՝ սեղմելով օղակը: Այդ մասին ոչ ոք ինքն իրեն չէր ուզում խոստովանել, բարձրաձայն խոսել այդ մասին, իսկ հարագատներին այդ մասին հեռախոսով փոխանցելու մասին խոսք լինել չէր կարող:

«Զես կարող նրանց ասել՝ գիտե՞ք, ամեն ինչ վատ է, Մատաղիսից Լահիսնջել ենք, այլ ասում էինք՝ Լահիսնջել ենք՝ բայց դեռ հետ ենք գնալու: Դժվար է ինքը քեզ խոստովանել, որ դու Լահիսնջել ես: Այդ պահին չես էլ ուզում հակադրվել քարոզչամեքենային, այլ կայանալ՝ հավատալ, որ դեռ ամեն ինչ լավ է լինելու, որ տակ-

տիկական Լահիսնջ է եւ այլն», - նշում է Գայանեն:

Այնուամենայնիվ, դաշնակցական չգիտի՞ ինչ է պարտությունը, թեւաթափ լինելը, հանձնվելը: Դաշնակցականը իր տեսակով պայքարող է, ու մինչեւ կապիտուլյացիայի չարաբաստիկ օրը նրանք պայքարել են հաղթանակի համար: Երբ տրամադրության անկում էին ունենում, հիշում էին՝ ինչպես Գերմանիան հասավ մինչեւ Մոսկվայի մատույցներ ու պարտվեց պատերազմում: «Ամեն ինչ դեռ առջեւում էր. քանի դեռ պատերազմը շարունակվում էր՝ հաղթելու հավանականություն միշտ կա», - այսպես էին հուսադրվում Դաշնակցության կամավորականները:

«Քանի դեռ պարտված չես, քանի դեռ ուժ ունես, դու կարող ես հաղթել», - ասում է Գայանեն :

Նա զայրանում է, որովհետեւ այս ամենի մեջ վատագույնը ոչ թե Լահիսնջի օրերն էին, այլ չարաբաստիկ Նոյեմբերի 9-ը, որովհետեւ հենց այդ օրն ենք մենք պարտվել:

«Եթե չլինեք Նոյեմբերի 9-ի կապիտուլյացիան, Նոյեմբերի 10-ը դեռ կլինեք պայքարի օր: Բայց մենք պարտության օր ունենք ու հենց դա է ամենացավոտ, ամենատխուր, ամենասպանող իրողությունը: Մենք մի օրում 24 ընկեր ենք կորցրել, բայց այդ ցավը մեզ մոտ վրեժ ու պայքար է ծնել, իսկ Նոյեմբերի 9-ը՝ թեւաթափություն: Մեր ընկերները հանուն հայրենիքի զոհվեցին, այլ ոչ թե նրա համար, որ հողատուն հող տա: Ամեն դեպքում, մենք հաղթելու հավատով էինք մեկնել ռազմաճակատ», - ասում է Գայանեն:

Դաշնակցության «Կամավորական շարժում»-ը մինչեւ Նոյեմբերի 24-ը Արցախում էր:

Գայանեի աչքերի առջեւից չի հեռանում հոկտեմբերի առաջին 2 օրերը, երբ ունեցան առաջին զոհերը, հոկտեմբերի 3-ի գիշերը՝ երբ Մաղափուզի դպրոցի մոտ արկի պայթյունից դպրոցի պատուհանների ապակիների կտորները թափվեցին այդտեղ պատասխարված ու քնած զինվորների վրա: Նաեւ այն խաղաղ պահերը, որ ունենում էին:

«Մենք լավ օրեր էլ ենք ունեցել: Պատերազմի ժամանակ դու ճաշակում ես իրական ընկերության բերկրանքը, ամենասուր կատակները հենց պատերազմի դաշտում են ծնվում, որովհետեւ պետք է ինչ-որ ձեռով հաղթանակներ լարվածությունը», - նշում է Գայանեն:

Նրա համար ծանր օրեր էին հոկտեմբերի 6-ը, երբ 24 զոհ ունեցան գումարտակից, հաջորդը՝ հոկտեմբերի 30-ը՝ Կիմ խաչատրյանի զոհվելու օրը: Չնայած այսքան ցավերին, ամենաձանր օրը Նոյեմբերի 9-ն էր, որովհետեւ նախօրը բոլոր ծանր օրերը հաղթահարել էին:

«Երբ պատերազմ էինք գալիս, գիտակցում էինք, որ մենք զոհեր ենք ունենալու, գիտե՞նք, որ դա կարող է լինել մեր ամենամտերիմը, մենք դրան պատրաստ էինք, սակայն պատրաստ չէինք հանձնվել: Մեր բոլոր կողմերը պատրաստ էին զոհվելու, պայքարելու մինչեւ վերջ ու հաղթելու, բայց ոչ հանձնվելու», - նշում է նա:

Սա անգամ պարտություն չէ: Տղաներից շատերի խոսքով՝ նրանք չհասցրեցին կռվել, շատերի գեղքն անգամ չկրակեց: «Այս կռվում մենք կռվելով չպարտվեցինք, այլ մեզ հանձնեցին: Մեզ չի լքում այն զգացողությունը, որ մեր փոխարեն որոշել են մեզ հանձնել: Մեզ համար շատ դժվար էր, երբ մեր ներսում դեռ պայքար կար, բայց էլ ոչինչ անել չէինք կարող», - ասում է Գայանեն ու չի կարողանում զսպել արցունքները:

«Այս ամենը մոռանալ չէմ կարող: Այնքան առաջ 60-ն անց մարդը ուները թափահարելով լաց էր լինում, որովհետեւ Շուշի էր ազատագրել, ու այն հանձնվել է: Դրան ոչ մի սփոփանք չկա: Զես կարող ասել՝ հայրի՛կ, ոչինչ, հանգստացի՛ր, քանի որ գիտակցում ես, որ ոչինչ չի, որովհետեւ այդ մարդն իր ամբողջ կյանքը նվիրել է իր հայրենիքին: Ու այդ ամենից գատ՝ այդքան մարդկային կյանքեր խորտակվեցին», - պատմում է Գայանեն՝ չկարողանալով զսպել զայրույթը:

Նոյեմբերի 9-ի նման ծանր օր երբեք չի ունեցել Գայանեն, ու նա դժվարությամբ է խոսում ու նկարագրում

այն պարույները, որոնք ունեցել են ինքն ու իր զինակիցները: Անգամ 4 օր հետո իրենց զոհված ընկերների մարմիններն իջեցնելիս տղաներն այդքան վատ չեն եղել, ինչպես Նոյեմբերի 9-ին:

Գայանեն համոզված է, որ ամեն ինչ պետք է արվեր դիվանագիտական դաշտում, որպեսզի պատերազմ չսկսվեր, բայց, այնուամենայնիվ, եթե սկսվել էր, պետք էր կազմակերպված գործել մարտի դաշտում:

«Ի՞նչ է նշանակում՝ ունենալ 30-ամյա կանոնավոր բանակ ու ջոկատներով կռվի դուրս գալ. դա խայտառակ մի իրավիճակ էր: Շատ թեւաթափ է դարձել այդ օրերը նկարագրող «կազմակերպված անկազմակերպվածություն» էր արտահայտությունը, իսկ անկազմակերպվածությամբ չես կարող հաղթանակի հասնել, առավել եւս՝ եթե խոսքը պատերազմի մասին է», - նշում է Գայանեն:

Ըստ նրա՝ չհասկանալ պոչը որտեղ է, գլուխը՝ որտեղ, շարունակել հրամաններ տալ ու ղեկավարել՝ դա հավասարազոր էր ազգին տանել ինքնասպանության:

Նախքան պատերազմը, երբ Գայանեն տխուր էր կամ մի դժվարության էր հանդիպում, Եռաբլուր էր գնում: Անում է՝ գնում էր, նստում, խոսում, ուժ էր ստանում, որովհետեւ այն ժամանակ Եռաբլուրը հաղթանակի բլուր էր, իսկ հիմա այնտեղ համատարած սուգ ու ցավ է: Ինքն իրեն ասում էր՝ տես՝ տղերքը ինչերի միջով են անցել, ինչ են քեզ համար ստեղծել, արարել, բաց երկնքի տակ են ընել, հայրենիք են ազատագրել, որ դու հաղթանակ ունենաս, հայրենիք ունենաս, Արցախ ունենաս, իսկ դու մի փոքր դժվարությունից կեղծվի ես:

Այսօր նա Եռաբլուր ու Պռոշյանի պահպենոն այցելել չի կարողանում: Ինքն էլ չգիտի՞ գնա ի՞նչ ասի տղաներին, որ պիտո՞ւ էին: Եռաբլուր պետք է գնալ միայն մի հոգվիճակով՝ հպարտ, իսկ մենք այսօր հպարտ չենք:

«Զեմ կարող Եռաբլուր գնալ, որովհետեւ առ այսօր այնտեղ դատարկ փոսեր կան, փոսեր, որոնք կարող էին ինձ համար լինել, բայց իմը չէ, որովհետեւ տղերքն իրենց կյանքի գնով բերեցին նրան, որ ես այսօրն ունենամ: Եթե նրանք չգնալին, այսօր Արցախի մե մի փոքր մասն էլ չէինք ունենա, զուցե նաեւ՝ Հայաստանը: Հազար փառք նրանց, բայց ես ամառում եմ նրանց մոտ գնալ: Ես վատ եմ, տխուր եմ, ու չեմ ուզում գնալ այն տեղը, որ ինձ համար լրիվ այլ նշանակություն է ունեցել», - սրտնեղում է Գայանեն:

Նա գտնում է, որ մեր ժողովուրդը պարտվել է ինքն իրեն: Ժողովուրդը ժամ առ ժամ անդունդն է գլորվում, ու օգնում լինելով՝ չի գիտակցում, որ ազատ անկման մեջ է:

«Մինչեւ հենման կտես չունենանք, մենք չենք կարողանա ոտքի կանգնել: Այդպիսի կետ ես այսօր չեմ տեսնում, որտեղից նորից կարող է սկսվել մեր պայքարը: Մենք պետք է պայքարենք, սակայն շարունակում ենք ամեն օր պարտվել», - կարծում է նա: Գայանեն հավատում է՝ Արամ Մանուկյաններ դեռ կծովեն, սակայն ինչքան ուշանում, այնքան դժվարանում է կրկին վեր հանելը:

«Մարդիկ անտարբեր դեմքերով ամեն օր գահավիժում են, ու ոչինչ չի օգնում՝ կասեցնելու այդ անկումը՝ ո՛չ ցույցերը, ո՛չ կոչերը, ո՛չ ամենօրյա աշխատանք հարեւանների ու բարեկամների հետ», - նկատում է Գայանեն:

Նա չի կարողանում հասկանալ, թե ինչպես կարող են ոմանք ապրել թուրքի հետ Էժան կանաչի ունենալու համար:

Մարտի դաշտում սկսած պայքարը կիսատ թողնելով՝ Գայանեն նոր պայքարի մեջ մտավ՝ մասնակցելով պատերազմից հետո կազմակերպված ցույցերին, որտեղ մի քանի անգամ բերման է ենթարկվել: «Պայքարի մեջ էի մտել՝ հավատալով, որ սա էր ինտելեկտուալ պայքարը՝ ստեղծելու ինչ-որ հենման կետ ու դադարեցնելու անկումը: Սպասում էի «Հայաստան» դաշինքի հաղթանակին, նույնիսկ բախումների էի սպասում, որը կլինեի այն վերջնական բախումը, որը կուղղորդեր ժողովրդին դեպի հաղթանակ», - նշում է նա: Գայանեն հիմա էլ համոզված է, միայն իշխանափոխությամբ կարելի է ինչ-որ արդյունքի հասնել:

Նա այն կարծիքին է, որ ՀՀ-ն կարող է եւ պետք է ավելին անի: «Պատերազմի ժամանակ ՀՀ-ն իր քույր կառույցներով ողջ ներուժը կենտրոնացրել եւ անում էր այն, ինչ պետք է աներ Դաշնակցությունն ու դաշնակցականը՝ առանց որեւէ թերացման», - ասում է նա:

Դեկտեմբերին կրրանա մի տարին, ինչ Գայանեն ու իր ընկերները տեղահանված ընտանիքներին աջակցության ծրագիր են իրականացնում: Ֆեյսբուքում սկիզբ առած ծրագրի միջոցով հավաքագրվող գումարներն ուղղվում են տեղահանված ընտանիքներին: Սկզբնական շրջանում 1-2 ընտանիքի էր բավականացնում գումարը, իսկ արդեն նախորդ այցին կարողացել են այցելել շուրջ 60 ընտանիքի, որոնց հատկացրել են տակդիրներ, կաթնախառնուրդ եւ սնունդ:

Երիտասարդ բժշկուհին, ով անցել է արհավիրքի միջով, շարունակում է իր պայքարը բոլոր բնագավառներում՝ հանուն իր ու իր ընկերների երազած հայրենիքի, հանուն լուսավոր պայքարի:

Արցախի երիտասարդների զբաղվածության խնդիրը ՀՀ-ի ուշադրության կենտրոնում

ՀՀ-ի Բյուրոյի երիտասարդական գրասենյակի եւ ՀՀ-ի Արցախի երիտասարդական միության նախաձեռնությամբ 2020թ. մարտ ամսին մեկնարկած՝ Արցախի երիտասարդության կարողականության եւ հմտությունների զարգացման դասընթացները եւ «Վերելք» բիզնես ճամբարը եզրափակիչ փուլ են մտել: Դասընթացներից, բիզնեսի նրբություններին երիտասարդներին ծանոթացնելուց հետո եզրափակիչ փուլ անցած լավագույն 13 թիմերը ժյուրիին են ներկայացրել իրենց բիզնես-նախագծերը, որոնց մշակման համար շուրջ 4 ամիս մասնակիցները մասնակցել են տարաբնույթ դասընթացների:

Հունիսի 18-ին այդ նախագծերից երեքն արժանացել էին ժյուրիի հավանությանը, իսկ երեքը որոշակի շտկումներից հետո էին հաստատվել: Հոկտեմբերի 22-ին ՀՀ-ի Ստեփանակերտի «Նիկոլ Դուման» կենտրոնում հավաքվել էին կազմակերպիչները եւ հաղթող նախագծերի հեղինակները: Նպատակը՝ կողմերի միջեւ պայմանագրերի կնքումն էր:

Ծրագրի բոլոր փուլերում մասնակիցների հետ աշխատած՝ «Riviera Capital» ընկերության ավագ վերլուծաբան Հրայր Բարսումյանն այժմ մասնակցելու է մշտադիտարկման փուլին: Նա սկզբում որպես դասախոս մասնակիցներին ֆինանսական հմտություններ է փոխանցել, որպեսզի կարողանան իրենց ծրագրերը կառուցել ճիշտ հիմքերի վրա, ծախսերը, ներդրումային ակնկալիք գումարները հաշվարկել, նաեւ հասկանալ ծրագրի եկամտաբերությունն ու իրատեսությունը: «Մշտադիտարկման փուլը եւս կարելու է, որովհետեւ անհատ ձեռներեցները երիտասարդներ են, եւ հնարավոր է, որ սա բիզնեսի իրենց առաջին փորձն է: Մենք նրանց հետ զուգահեռ քայլելու ենք ամբողջ գործընթացի ընթացքում, հարցը միայն ֆինանսավորումը չէ: Պայմանագրի ստորագրումից անմիջապես հետո սկսվելու է իրագործումը: Ֆինանսական միջոցները տրամադրվելու են փուլային տարբերակով՝ ըստ նախագծերի», - նշել է Հրայր Բարսումյանը:

«Վերելք» ծրագրի համակարգող, «REvolve consult-

ing» գործակալության հիմնադիր Տաթև Պետրոսյանի խոսքով՝ ծրագրի երրորդ փուլում ներառված խորհրդատվական ընկերությունները նախաձեռնող թիմի հետ պետք է օգնեն մասնակիցներին հասնել շուկա: Իսկ Արցախում ամիսներ առաջ սկսված ծրագիրը հիմա նախատեսում են իրագործել նաեւ Սյունիքում: «Երեք օր առաջ Սյունիքում մեկնարկեց առաջին թեյնինգը: Այստեղ ծրագիրը խտացված է, հիևզ շաբաթվա ընթացքում թեյնինգներ կլինեն եւ լավագույնները կգտվեն բիզնես ծրագրերի միջոցով», - ասել է Տաթև Պետրոսյանը՝ հավելելով, որ նախատեսում են այս տարվա ընթացքում իրագործել նաեւ Սյունիքի ծրագիրը:

Լավագույն նախագծերի ընտրությանը մասնակցած «Riviera Capital» ներդրումային հիմնարկի հիմնադիր եւ գործադիր տնօրեն Կարեն Մկրտչյանի խոսքով՝ մշտադիտարկումն անհրաժեշտ է, որպեսզի ծրագրերը ֆինանսական ճիշտ ձևով ընթանան, եռամսյակային, տարեկան հաշվետվությունները կազմվեն, նաեւ խորհրդատվական կամ մասնագիտական օգնություն ցուցաբերեն: «Մշտական կապի մեջ ենք լինելու ՀՀ-ի Արցախի երիտասարդական միության եւ «Արցախֆոնդ»-ի ներկայացուցիչների հետ: Մշտադիտարկումը կարող է 2-5 տարի տևել, իսկ

ֆինանսավորումներն անտոկոս փոխառվության հիմքով են: Հետ վերադարձվելուց հետո դրանք կուղղվեն այլ ծրագրերի», - ասել է նա:

Կարեն Մկրտչյանի կարծիքով՝ ֆինանսավորման համար ընտրված բոլոր նախագծերն էլ հետաքրքիր ու խոստումնալից են, իսկ թիմերը սովորելու եւ աշխատելու ցանկություն ունեն: «Եթե մենք ճիշտ ձեռով մոտենանք ներդրումային նախագծերին, ընտրենք նրանց, որոնք իրական պոտենցիալ ունեն եւ ուժեղ թիմեր են, հնարավորություն կունենանք Արցախի արտադրանքը ներկայացնել հայաստանյան եւ արտերկրի շուկաներ», - նշել է նա:

Ժյուրիի հավանության են արժանացել ազնվամորու, մոմերի, հագուստի արտադրության, մեղվաբուծության, թեյարանի հիմնման, Արցախյան արտադրանքներով նվեր-տուփերի ստեղծման նախագծերը:

Շուշիի տեխնոլոգիական համալսարանի մագիստրատուրայի Ազոբիզնես բաժնի առաջին կուրսի ուսանող Վահե Մարտիրոսյանի բիզնես-նախագիծը ազնվամորու այգու հիմնումն է: Նա ազնվամորու մշակությամբ է զբաղվում Մարտակերտի շրջանի Գառնաքար համայնքում եւ նպատակ ունի ընդլայնել այն:

«Ծրագրի մասին լսել եմ ընկերներից, մասնակցել եմ բոլոր փուլերին: Շատ նորություններ եմ իմացել այս ծրագրի ընթացքում: Տարբեր ոլորտներ եմ ուսումնասիրել, ու քանի որ ազնվամորու շատ եմ սիրում եւ Արցախում մեծ այգիներ չկան, որոշեցի դրա մշակությամբ զբաղվել: Հիմա փոքր տարածությունների վրա եմ մշակում, գիտեմ նրբությունները եւ ցանկանում եմ ընդլայնել տարածքը: Նոր տորտեր եմ բերել, ու, կախված վաճառքից, նպատակ ունեմ ընդլայնել արտադրությունը», - նշել է հաղթող նախագծի հեղինակներից Վահե Մարտիրոսյանը:

Պայմանագրերի ստորագրման արարողությանը ներկա էին ՀՀ-ի Արցախի ԿԿ անդամ Ալյոնա Դադամյանը, ՀՀ-ի Բյուրոյի Երիտասարդական գրասենյակի անդամ Յոդիկ Աշրգեանը, ՀՀ-ի ԱԿՄ-ի անդամներ, «Վերելք» ծրագրի դասընթացավարներ:

Տաթևիկ Աղաջանյան

Մեր հայրենիքը պետք է պահվի. Զարեքտար համայնքի ղեկավար

Զարեքտարը Արցախի Հանրապետության Շահումյանի շրջանի այն երկու գյուղերից մեկն է, որոնք պատերազմից ու կապիտուլյացիոն հայտարարությունից հետո մնացել են Արցախի Հանրապետության վերահսկողության տակ: Ներկայումս գյուղում մի քանի ընտանիք է ապրում, մյուսները սպասում են իրենց հրդեհված տների վերանորոգման ավարտին:

Ստեփանակերտում, Հաթերքում, Գետավանում, Վաղուհատում, Երեւանում: Համայնքի ղեկավարի խոսքով՝ նրանք սպասում են վերանորոգման ավարտին, որ հետ վերադառնան գյուղ: «Ում հետ խոսում եմ՝ բոլորն էլ ուզում են գալ: Եթե մեր գյուղացին չգա, ուրիշ տեղերից դիմողներին կհատկացնենք տները, բայց առաջնահերթն իմ գյուղացին է»:

Բացի տներից, գյուղի համայնքատարանն էլ են կառուցում, որը սկզբնական շրջանում նաեւ որպես դպրոց է ծառայելու: Նախատեսվում է հաջորդ տարի վերսկսել նաեւ դպրոցի շինարարությունը:

6 տարեկանում Շահումյանի Զարեքտարից դուրս եկած Կամո Ցականյանը չի ցանկանում երկրորդ անգամ հայտնվել փախստականի կարգավիճակում: «Ծնողներս սկզբում Ռուսաստան էին գնացել, հետո Վարդենիս, պատերազմի ժամանակ հայրս Զարեքտարում էր, հետո հաստատվել ենք Զարեքտարում», - նշում է նա:

Ադրբեջանական դիրքը նրա տնից 300-400 մետր հեռավորության վրա է տեղակայված, գյուղի միջով են անցնում ադրբեջանական շարասյունները: Բայց, չնայած այս հանգամանքին, շատերն ուզում են վերադառնալ արդեն հարազատ դարձած գյուղ: «Ամեն մեկը կապված է իր

տան, իր հիմնած այգու հետ: Գյուղացիները մինչեւ պատերազմը գյուղատնտեսությամբ, անասնապահությամբ էին զբաղվում: Հիմա պետք է մտածել, որ ուրիշ զբաղմունք գտնեն, որովհետեւ նախկին զբաղմունքներն այլեւս անվտանգ չեն», - ասում է համայնքի ղեկավարը:

Գյուղը գրկվել է նաեւ ջրամատակարարումից, հիմա նոր ջրհորներ են փորում: Բայց Կամո Ցականյանը գտնում է, որ ամեն խնդիր լուծում չպետք է բարդել կառավարության վրա. «90-ական թթ., երբ ճանապարհի չկար, մինչեւ անգամ ժողովուրդը հաց չունեի, ո՞նց են ապրել: Պետք է հարմարվենք, եթե չենք ուզում եղածն էլ կորցնել»:

Անդրադառնալով գյուղի ապագայի մասին հարցին, դաշնակցական գյուղացետն արձագանքում է. «Դժվար հարց է տալիս, միայն հաստատ գիտեմ, որ մեր հայրենիքը պետք է պահվի: Ուրիշ բան չգիտեմ»:

Նա համաձայն չէ այն մտքին, որ հիմա պարտվել ենք. այս անգամ էլ Զարեքտարում հաղթող էինք, մեր զինվորներն ու պահեստագործայինները չեն թողել թշնամին առաջանալ այդ վայրերում:

Կամո Ցականյանը նշում է, որ ինքը պատերազմի ընթացքում հավատում էր

հաղթանակին. «Պատերազմ գնացող միշտ պատկերացնում է, որ հաղթելու է: Փախչողն է մտածում, որ պարտվում ենք: Նրանք ինչքան եկել են, հաղթել ենք, թշնամու լեշերն են մնացել Զարեքտարում, Եղնիկներում: Իսկ պատերազմի այսպիսի արդյունքը սխալ հրամանների ու փախուստի պատճառով էր»:

«Իմ հույսն այն է, որ գյուղն այնքան հզորանա, որ այստեղից սկսվի Զարեքտարի ազատագրումը: Եթե մենք մի քիչ հզորանանք, կարող ենք Զարեքտարը ճեղքել: Զարեքտարի դիրքն այնպիսին է, որ շատ հեշտ կարելի է ազատագրել: Եթե հաջորդ պատերազմը շատ չուշանա, կկարողանանք դա անել: Նրանք դեռ տարածքներին ծանոթ չեն», - կարծում է համայնքի ղեկավարը:

Տ. ԱՄԱՋԱՆՅԱՆ

«Մարդիկ տները վառել են՝ մտածելով, որ գյուղը նույնպես հանձնելու են: Ես այդ օրերին դիրքերում էի, իմ տունն էլ քանդել-տարել են, հետո վառել: Շատերին են թալանել ու վառել», - «Ապառաժ»-ի հետ զրույցում նշել է Զարեքտար համայնքի ղեկավար Կամո Ցականյանը: 1995թ. վերաբնակեցված գյուղը 273 բնակիչ ունի, ովքեր այժմ բնակվում են

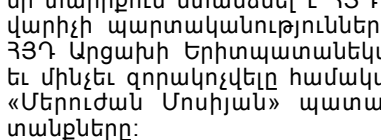
44-օրյա պատերազմում նահատակված դաշնակցական ընկերներ

2020թ. սեպտեմբերի 27-ից թշվառ կողմից սանձազերծված պատերազմում հայրենիքի սահմանները պաշտպանելու համար ոտքի ելավ ամբողջ հայությունը: Այդ պայքարին իրենց ներդրումն են ունեցել նաև հազարավոր դաշնակցականներ, որոնց մի մասը, ցավոք, իրենց կյանքը գոհաբերելով անմահացան հայրենիքի պաշտպանության սուրբ առաքելությամբ: 2020թ. 44-օրյա պատերազմի ընթացքում 337 Արցախի կառույցն ու 337 Արցախի երիտասարդական միությունը կրել են 6 ընկերոջ կորուստ:

Արթուր Գրիգորի Աղասյան:

Ծնվել է 1997 թ. ապրիլի 7-ին, Արցախի Մարտունի քաղաքում:
2003թ. հաճախել է Մարտունու Նելսոն Ստեփանյանի անվան թիվ 1 միջնակարգ դպրոց:
10 տարեկանից անդամակցել է ՀՀ Կառույցներին, որտեղ էլ 2009թ. համալրել է ՀՀ Կառույցների երիտասարդական միության շարքերը և մինչև գորակազմի ղեկավարել ՀՀ Կառույցներին «Մարտունու Մոսիյան» պատանեկան խմբի աշխատանքները:
ԱՅ Աշխատանքներում քանակ է գորակազմել 2015 թ. հուլիսի 27-ին: Ծառայությունը սկսել է Մատաղիսում, ապա 5 ամիս անց՝ դեկտեմբերի 27-ին, տեղափոխվել է Թալիշ՝ որպես ջոկի հրամանատար:
2016 թ. Արցախի պատերազմից հետո, հերոսական մարտի համար պարգևատրվել է «Մարտական խաչ» 2-րդ աստիճանի շքանշանով:
2020 թ. մայիսի 9-ին նրան տրվել է վաշտի հրամանատարի պաշտոն, իսկ նույն ամսի 23-ին շնորհվել կապիտանի պատվավոր կոչում:
2020թ. սանձազերծված պատերազմում ԱՅ ՊԲ սպա Արթուր Աղասյանն ու նրա եղբայր, ժամկետային զինծառայող Արսեն Աղասյանը առաջնագծում էին, թշվառ ողբ մղվող անհավասար մարտերում:
Արթուրն ու եղբայրը գոհվել են 2020թ. հոկտեմբերի 5-ին, 2 ժամկետային պատերազմից, ԱՅ ՊԲ 6-րդ պաշտպանական շրջանի ամենաոգիակար հետակետի պաշտպանության ժամանակ՝ Արթուրը Մատաղիսի, իսկ Արսենը Թալիշի համար մղվող մարտերում:
2020թ. Արցախի պատերազմում Արցախի Կառույցներին մատուցած բացառիկ ծառայությունների, ցուցաբերած քաջության ու անձնական արիության համար Արցախի Կառույցներին պաշտպանության բանակի N գործառնային 2-րդ հրաձգային գումարտակի 6-րդ վաշտի հրամանատար, կապիտան Արթուր Գրիգորի Աղասյանին հետմահու շնորհվել է «Արցախի հերոս» բարձրագույն կոչում՝ «Ոսկե արծիվ» շքանշան:
Ամուսնացած էր:
Մարմինն ամփոփված է հայրենի Մարտունու գերեզմանատանը:

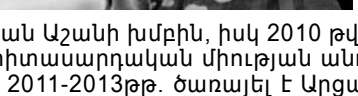

Սեպտեմբերի 29-ից, որպես կամավոր, թե՛ մարտեր է մղել Ակնայում, իսկ հոկտեմբերի 13-ից տեղափոխվել է հարազատ գյուղ, որը, գտնվելով խորը թիկունքում, վերածվել էր առաջնագծի, քանի որ հայտնվել էր թշվառ ողբի ճուղի տեղաշարժի ճանապարհին: Չոհվել է հոկտեմբերի 29-ն հայրենի գյուղի մատույցներում՝ Ղարալի կոչվող տեղամասում՝ թշվառ դիպուկահարի դավադիր գնդակից:
Մարմինը հնարավոր է եղել դուրս բերել Նշված տեղանքից միայն նոյեմբերի 13-ին:
Հերոս հայրորդու աճյունն ամփոփված է Եռաբլուր գինավորական պանթեոնում:
Ամուսնացած է, ունի երեք զավակ:

Արտակ Գրիգորի Իշխանյան:

Ծնվել է 1993թ. հուլիսի 3-ին Արցախի Մարտունու շրջանի Աշխ գյուղում: Սովորել է տեղի Անիտա Զովսեփյանի անվան միջնակարգ դպրոցում, որն ավարտել է 2010թ.:
2010թ. ընդունվել է ԱրՊՀ ճարտարապետաշինարարական ֆակուլտետը:
2007 թվականից անդամակցել է ՀՀ Պատանեկան միության Աշանի խմբին, իսկ 2010 թվականից ՀՀ Արցախի երիտասարդական միության անդամ էր:
2011-2013թթ. ծառայել է Արցախի Պաշտպանության բանակում:
2013թ. շարունակել է ուսումը ԱրՊՀ ճարտարապետաշինարարական ֆակուլտետում, որն էլ ավարտել է 2016-ին:
2016թ. մասնակցել է ապրիլյան Զառուրյան պատերազմին՝ որպես հրետանավոր:
2016թ. դեկտեմբերի 26-ին երդվել է համալրել է ՀՀ Կուսակցության շարքերը:
2010-2020թթ. ակտիվ գործունեություն է ծավալել Արցախի երիտասարդական միության շարքերում և ՀՀ Կուսակցության՝ թե՛ որպես ՀՀ ԱԿՄ-ի Կենտրոնական վարչության անդամ և թե՛ որպես Ստեփանակերտի «Արթուր Մկրտչյան» կոմիտեության «Արամ Մանուկյան» խմբի խմբագրատ:

2020թ. սեպտեմբերի 27-ին, պատերազմի լուրը լսելուն պես անմիջապես մեկնել է ազամաճակատ՝ տեղակայվելով Մարտունու դիրքերից մեկում: Իր առջև դրված խնդիրը լիարժեք կատարելով՝ նահատակվել է հոկտեմբերի 31-ի լույս 1-ի գիշերը՝ անօդաչու թռչող սարքի հարվածից:
Ամուսնացած էր, ունի մեկ որդի:
Արտակ Իշխանյանի աճյունն ամփոփված է Եռաբլուր գինավորական պանթեոնում:
2010-2020թթ. ակտիվ գործունեություն է ծավալել Արցախի երիտասարդական միության շարքերում և ՀՀ Կուսակցության՝ թե՛ որպես ՀՀ ԱԿՄ-ի Կենտրոնական վարչության անդամ և թե՛ որպես Ստեփանակերտի «Արթուր Մկրտչյան» կոմիտեության «Արամ Մանուկյան» խմբի խմբագրատ:
2020թ. սեպտեմբերի 27-ին, պատերազմի լուրը լսելուն պես անմիջապես մեկնել է ազամաճակատ՝ տեղակայվելով Մարտունու դիրքերից մեկում: Իր առջև դրված խնդիրը լիարժեք կատարելով՝ նահատակվել է հոկտեմբերի 31-ի լույս 1-ի գիշերը՝ անօդաչու թռչող սարքի հարվածից:
Ամուսնացած էր, ունի մեկ որդի:
Արտակ Իշխանյանի աճյունն ամփոփված է Եռաբլուր գինավորական պանթեոնում:

Արմո Ամերիկոյի Ավանեսյան:

Ծնվել է 1967 թ. դեկտեմբերի 15-ին Մարտունու շրջանի Կոլխուզաշեն գյուղում: 1985թ. ավարտելով հայրենի գյուղի միջնակարգ դպրոցը՝ նույն թվականին ընդունվել է Կիրովաբադի ժողտնտեսական ինստիտուտի «Էլեկտրաֆիկացիա» բաժինը: Ուսումը կիսատ թողնելով՝ ծառայել է խորհրդային բանակում: Չորսրկվելուց հետո ուսումը շարունակել է Երեւանում: Ակտիվ մասնակցություն է ունեցել Արցախի շարժմանը: Մասնակցել է Արցախյան առաջին պատերազմին, որի ընթացքում նաև գյուղի նախագահն է եղել:
2003 թվականին ընտանիքով տեղափոխվել է Ստեփանակերտ:
Անդամակցում էր ՀՀ Արցախի կառույցին:
2020թ. 44-օրյա պատերազմի ընթացքում՝ սեպտեմբերի 27-ից որպես կամավոր պայքարել է բևազծի տարբեր թեւերում:
Չոհվել է 2020թ. նոյեմբերի 1-ին մեքենայով վիրավորներ տեղափոխելիս հակառակորդի անօդաչու թռչող սարքի հարվածից:
Ամուսնացած էր, ունի երեք երեխա:
Հանգչում է Ստեփանակերտի հուշահամալիրում:

Արմո Ամերիկոյի Ավանեսյանը ծնվել է 1967 թ. դեկտեմբերի 15-ին Մարտունու շրջանի Կոլխուզաշեն գյուղում: 1985թ. ավարտելով հայրենի գյուղի միջնակարգ դպրոցը՝ նույն թվականին ընդունվել է Կիրովաբադի ժողտնտեսական ինստիտուտի «Էլեկտրաֆիկացիա» բաժինը: Ուսումը կիսատ թողնելով՝ ծառայել է խորհրդային բանակում: Չորսրկվելուց հետո ուսումը շարունակել է Երեւանում: Ակտիվ մասնակցություն է ունեցել Արցախի շարժմանը: Մասնակցել է Արցախյան առաջին պատերազմին, որի ընթացքում նաև գյուղի նախագահն է եղել:
2003 թվականին ընտանիքով տեղափոխվել է Ստեփանակերտ:
Անդամակցում էր ՀՀ Արցախի կառույցին:
2020թ. 44-օրյա պատերազմի ընթացքում՝ սեպտեմբերի 27-ից որպես կամավոր պայքարել է բևազծի տարբեր թեւերում:
Չոհվել է 2020թ. նոյեմբերի 1-ին մեքենայով վիրավորներ տեղափոխելիս հակառակորդի անօդաչու թռչող սարքի հարվածից:
Ամուսնացած էր, ունի երեք երեխա:
Հանգչում է Ստեփանակերտի հուշահամալիրում:

Ահազն Բուրբենի Սեյրանյան: Ծնվել է 1977 թվականի մարտի 28-ին Արցախի Մարտակերտի շրջանի Առաջաճոր գյուղում, ուսուցչի ընտանիքում:
Սովորել է գյուղի միջնակարգ դպրոցում, այնուհետև ուսումը շարունակել է ք. Ստեփանակերտի գյուղատնտեսական թղջում «Արթուր» մասնագիտությամբ:
1994 թվականի ապրիլ ամսին գորակազմել է Իվանյանի մոտոհրաձգային գունդ: Նույն տարվա սեպտեմբեր ամսին տեղափոխվել է N գործառնային հակաօդային պաշտպանության գնդի ռադիոտեխնիկական գունդում: Այնուհետև՝ «Արցախյան զինվորական ուժեր» պաշտպանության ղեկավարելուց հետո՝ որպես օպերատոր է N ռադիոլուկացիոն կայանում՝ որպես ավագ օպերատոր:
Գերազանց ծառայության համար պարգևատրվել է երկու մեդալով: Նախ՝ «Անբասիր ծառայության համար» մեդալով: Այնուհետև, 2001 թվականին տեղափոխվել է ԼՂՀ այլ գործառնային հրաձգարանի պետ, ծառայության ընթացքում իրեն դրսեւորել որպես գերազանց զինծառայող և պարգևատրվել Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության կառույցի «ՀՀ 2010 թ. 20 տարի» հոբելյանական մեդալով: Այդ ընթացքում իր ղեկավարած հրաձգարանը ճանաչվել է ԼՂՀ-ում լավագույններից մեկը, եւ պաշտպանության նախարար Սեյրան Օհանյանի կողմից Վահագն Սեյրանյանը պարգևատրվել է «Սամուրայի սուր» հուշանվերով:
23 տարի գերազանց ծառայությունից հետո անցել է գինավորական թռչակի:
Այնուհետև աշխատանքի է անցել Արցախի Հանրապետության Մարտակերտի շրջվարչակազմում՝ որպես ավագ գյուղատնտես: Անդամակցում էր ՀՀ Արցախի կառույցին:
Մասնակցել է 2016 թվականի Ապրիլյան քառօրյա պատերազմին: Գերազանց ծառայության համար զինվորական ղեկավարության կողմից արժանացել է բազմաթիվ խրախուսանքների:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին հակառակորդի կողմից սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նորից գորակազմել է Հայրենիքի ղեկավարության ղեկավարած հրաձգարանի կառույցին:
2020 թվականի նոյեմբերի 9-ին Շուշիի շրջանի Արցախի գյուղի մարտական դիրքերում մարտական առաջադրանք կատարելու ժամանակ հակառակորդի կողմից ստացել է մահացու վիրավորում:
Ամուսնացած էր, ունի երեք երեխա՝ երկու դուստր և մեկ որդի:
Հուղարկված է Հայաստանի Հանրապետության Կոտայքի մարզ ք. Ծաղկածորի քաղաքացիական գերեզմանոցում:
Արամ Կառույցի Գրիգորյան: Ծնվել է 2001 թվականին մարտի 7-ին Արցախի Ստեփանակերտ քաղաքում, մտավորականների ընտանիքում:
2006-2014 թվականներին սովորել է Ստեփանակերտի թիվ 3 դպրոցում:
2014-2015 թվականներին սովորել է Ստեփանակերտի Ֆիզիկա-մաթեմատիկական դպրոցում:
2015 թվականին տեղափոխվել է թիվ 8 ավագ դպրոց, որն ավարտել է 2018 թվականին:
Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է «Արցախեներգ» ՓԲԸ՝ աշխատելով որպես կապի բաժնի մասնագետ:
2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության ղեկավարած սանձազերծված պատերազմի ընթացքում նահատակվել է 2018 թվականին: Նույն տարում ընդունվել է ԱՅ Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժին:
Միաժամանակ, 2019 թվականից աշխատում էր «Արցախագա» ՓԲԸ-ում, հետո տեղափոխվել է

44-օրյա պատերազմը Լեռնային Ղարաբաղում

*Սկիզբը՝ Նախորդ համարներում
Ներկայացնում ենք ամերիկյան բա-
նակի թոշակառու փոխգնդապետ, դոկ-
տոր-պրոֆեսոր Էդուարդ Չ. Էրիքսոնի՝
2020-ին Ադրբեջանի կողմից Արցախի
դեմ սանձազերծած պատերազմի մաս-
նամասների և Ադրբեջանի ռազմավա-
րական հաջողության պատճառների
մասին վերլուծության թարգմանության
2-րդ մասը:*
**«Ապառաժ»-ն ամբողջովին չի կիսում
հողվածում տեղ գտած տեսակետներն
ու եզրակացությունները:**

Ճանապարհ դեպի պատերազմ. 2020թ. հուլիս-սեպտեմբեր

2016-2020 թթ. ընթացքում շփման գծի երկայնքով լարվածությունը միշտ մնում էր բարձր, իսկ բախումները հա-ճախակի էին լինում, մասնավորապես դրանք ուղեկցվում էին հրետանային հարվածներով՝ հակառակ կողմերի դիրքերին և պաշտպանական հենկետերին: 2020թ. հուլիսին իրական ընդհա-րում եղավ այն ժամանակ, երբ հայկա-կան կողմը Տավուշի մարզի Մովսես գյուղի սահմանային անցակետի մոտա-կայքում գտնվող չօդատարանի դիրք վերցրեց: Երկօրյա ընդհարումը սկսվեց հուլիսի 12-ին. կիրառվեցին ԱԹՍ-ներ ու հրետանի:

Յուրաքանչյուր կողմի մարդկային կո-րուստները հասնում էին մոտավոր 20-ի, ադրբեջանական կողմը կորցրել էր գե-ներալ-մայորի: Հայաստանը հայտարա-րեց, որ հայկական ուժերը խոցել են 13 ԱԹՍ, այդ թվում՝ «Orbiter 2 և 3» և «Harop» համակարգ: Պարզ չէ՝ այս հայ-տարարություններն արդյո՞ք համապա-տասխանում են իրականությանը, թե՞ ոչ, սակայն ՀՀ ավիացիոն համալսարա-նի գեներալ-մայոր Դանիել Բալայանը հայտարարեց, որ այս բախումն ապա-ցուցեց, որ ադրբեջանական ԱԹՍ-ները «գրեթե անգոր են հայկական կողմի հմուտ հակաօդային պաշտպանության դեմ»: Այդ ժամանակ պաշտպանության հարցերով զբաղվող բրիտանացի վեր-լուծաբանները հայտնեցին, որ հայկա-կան կողմը բավականին պատրաստա-կամ է կռվելու ադրբեջանական ԱԹՍ-նե-րի դեմ: Իրականությունից ավելի հեռու բան չկա:

Ակնհայտ է, որ Ադրբեջանն այս գոր-ծողություններից տարբեր եզրակացու-թյուններ արեց, և կառավարությունը պատրաստվում էր պատերազմի: Պաշտպանության նախարար, գեներալ-գնդապետ Չաբիր Հասանովը սեպտեմ-բերի 16-ին հայտարարեց, որ իրենք պատրաստ են ազատագրել հայերի կողմից օկուպացված տարածքները և ունեն բարձր պատրաստակամություն: Ադրբեջանական լրատվամիջոցներն ու արքյուրներն սկսեցին լուսաբանել հա-յերի կողմից շփման գծի երկայնքով «սադրանքների» դիմելու մասին լուրե-րը: Սեպտեմբերի 19-ին Հասանովը հանդիպեց իր անձնակազմի հետ և իրավայեց նախապատրաստվել ձմա-նը, պատրաստվել հավանական մար-տական գործողությունների, նաեւ ռազ-մական անձնակազմի համար COVID-19-ի նախագուշակական միջոցների կի-րառման վերաբերյալ ցուցումներ տվեց: Պաշտպանության նախարարության պաշտոնյաները հաջորդ օրը ստուգե-ցին սահմանապահ ռազմական ջոկատ-ների վիճակը, և Թուրքիայի ԱԳՆ-ն հայ-տարարեց, որ Թուրքիան կաջակցի Ադր-բեջանին, եթե Հայաստանը խախտի իր տարածքը: Սեպտեմբերի 21-ին Ադրբե-ջանը ծառայության կանչեց պահեստա-

գորին և հայտարարեց, որ լուրջ սադ-րանքներն օրեցօր աճում են: Երկու օր-անց ադրբեջանական բանակը մարտա-կան գործարարություններ անցկացրեց տանկերի և հրետանային ստորաբա-ժանումների ներամամբ (գործարարու-թյուններն ուղեկցվում էին կենդանի կրակով):

Սեպտեմբերի 26-ին պաշտպանու-թյան նախարարությունը հայտնեց, որ հայկական կողմը նախորդ 24 ժամվա ընթացքում հրադադարի ռեժիմը խախ-տել է քառասունութ անգամ: Այս հայ-տարարությունների ճշմարտացիությու-նը վիճարկելի է, և այն կարող էր լինել ադրբեջանական տեղեկատվական ար-շավի մաս, որպեսզի ստանա հանրու-թյան աջակցությունը: Ամեն դեպքում, հաջորդ օրը Հասանովը գեկուցեց, որ Հայաստանը հարձակվել է Ադրբեջանի վրա, և շփման գծի ողջ երկայնքով մար-տեր են սկսվել: Նախագահ Իլհամ Ալիևը Արեւմտյան Ադրբեջանում հայ-տարարեց ռազ-մական դրություն և հայտնեց յոթ գյուղեր ազա-տագրելու մասին:

Լայնածավալ ռազմական գոր-ծողություններն սկսվեցին 2020 թ. սեպտեմբերի 27-ին, որը հայտնի է 44-օրյա պատե-րազմ անվամբ: Ադրբեջանի ՊՆ-ն հայտարարեց, որ խոշոր հակահար-ձակում է իրակա-նացնում ի պա-տասխան հայկական կողմի սադրանք-ների և իր տարածք կատարած ներխու-ժումների, ինչն ակնհայտ կեղծիք էր: Ակնհայտ էր նաեւ, որ Ադրբեջանը հար-ձակողական պատերազմ սկսելու հա-մար նախապատրաստական աշխա-տանքներ սկսել էր դեռեւս վաղ ամռանը: Հավասարապես ակնհայտ էր, որ ադր-բեջանցիներն ավելացրել էին շփման գծում հայկական սադրանքների մասին տեղեկատվության քանակը: Սակայն մինչ օրս պարզ չէ, թե արդյո՞ք իրական էին այս տեղեկությունները, թե՞ իրենք այն օգտագործել են որպես շարժառիթ՝ պատերազմ սկսելու համար: Պարզ է այն, որ ադրբեջանական բանակը իր ու-ժերը նախապես կենտրոնացրել է պատրաստվել էր հարձակողական պա-տերազմի:

Պատերազմի ծրագրի սկզբնական փուլը

2020 թ. դեկտեմբերի վերջին, ռազմա-կան գործողությունների ավարտից հե-տո Ալիևը հայտարարեց, որ ադրբեջա-նական հարձակողական գործողու-թյուններն իրականացրել են այն, ինչը կոչվում էր «Երկաթե բռունցք»: Պարզ չէ՝ այս անվանումը նախօրոք կա՞ր պա-տերազմի ծրագրի մեջ, թե՞ այն լրատ-վական դաշտում ուղղակի օգտագործ-վեց որպես վերնագիր: Ամեն դեպքում, հետեւելով Ադրբեջանի ՊՆ-ի ամենօրյա հաղորդագրություններին՝ բանակի հարձակողական գործողությունների վերաբերյալ, ծրագիրը դառնում է հաս-կանալի: 2-րդ կորպուսի գեներալ-մա-յոր Մայիս Բարխուդարովի հրամանա-տարությամբ կատարվել է Ադրբեջանի բանակի հիմնական առաջադրանքը՝ գրոհել դեպի հարավ-արեւմուտք՝ Արաք-

սի հովտի ստորին հատվածը: Հիմնա-կան հարձակողական առաջադրանք-ներն իրականացնելու համար դիմել են հրետանային և հրթիռային բրիգադնե-րի աջակցությանը:

ԱՀ հյուսիսային և հյուսիսարեւելյան դիրքերի ուղղությամբ իրականացվել են լրացուցիչ օժանդակ հարձակումներ՝ 3-րդ կորպուսի գեներալ-լեյտենանտ Ռոզ-յան Աքբարովի և 1-ին կորպուսի գեներ-ալ-մայոր Հիքմետ Հասանովի հրամա-նատարությամբ: Ադրբեջանական բա-նակի հատուկ նշանակության զորքերի ստորաբաժանումները գեներալ-լեյտե-նանտ Հիքմետ Միրզաբեյի գլխավորու-թյամբ, ըստ երեւոյթի, տեղակայվել էին հիմնականում 2-րդ կորպուսի գոր-ծողությունների գոտում:

2-րդ կորպուսի հարձակողական գոր-ծողությունները կարծես նախատեսված էին Արաքսի հովտի ստորին հատվածը

վերահսկողության տակ առնելու հա-մար, մինչդեռ 1-ին և 3-րդ կորպուսի օժանդակող հարձակումները նախա-տեսված էին խաթարելու հայկական լրացուցիչ ուժերի տեղակայումը հարա-վում, որտեղ ընթանում էին մարտերը: Այս ուժերը գտնվում էին գեներալ-գնդա-պետ Զարամ Մուստաֆաբեյի ընդհանուր հրամանատարության ներքո, ով Ադրբե-ջանի ՊՆ կայքում գրանցված է որպես Առանձին համագործակցության բանակի հրա-մանատար: Իսկ գեներալ-լեյտենանտ Ռամիզ Թահիրովը ծառայել է որպես Մուստաֆաբեյի տեղակալ՝ ավիացիայի գծով:

Կազմակերպչական ավելի բարձր մակարդակներում Ադրբեջանի ԳԸ պետ, գնդապետ գեներալ Նաջմեդին Սադիգո-վը անհասկանալի պատճառներով պա-տերազմը սկսվելուց երկու օր անց ազատվեց իր պարտականություններից: Ամենատարածված կարծիքն այն է, որ նա չափազանց մտերիմ էր ռուսների հետ, իսկ ռուսները համակրում էին հայ-կական կողմին: Ավելին, առաջարկվել էր, որ Սադիգովի բոլոր մտերիմ գործըն-կերները նույնպես ազատվեն պաշտոն-ներից, իսկ ռազմական գործողությու-նների ողջ ընթացքում արգելվի նրանց որեւէ տեղեկատվության տրամադրու-մը: Ադրբեջանի ՊՆ կայքից 2020թ. հոկ-տեմբերի 1-ին հանվել է Սադիգովի կես-սագրությունը, իսկ 2021թ. հունվարի 28 -ին հայտարարվեց, որ նա հեռացել է բանակից:

Ռուսական լրատվամիջոցները հայտ-նեցին, որ Սադիգովը Մոսկվայում սրտի բաց վիրահատություն է տարել: Արդյո՞ք թուրք գեներալները փոխարինում էին Սադիգովին՝ վարելով պատերազմը: Ռուսական և հայկական մամուլը հայտ-նում էր, որ 3 թուրք բարձրաստիճան

գեներալներ Բաքվի շտաբում մասնակ-ցում էին պատերազմը ծրագրելուն և իրականացնելուն, սակայն այս տեղե-կությունները ապացուցված չեն: Հայտ-նի է, որ թուրք գեներալ-լեյտենանտ Շե-րեֆ Անգալը, գեներալ-մայոր Բահտիյար Էրսեյը և գեներալ-մայոր Գյուլբեյ Կահ-յան սեպտեմբեր և հոկտեմբեր ամիսնե-րին Բաքվում որոշ ժամանակ զբաղեց-րել են բարձր խորհրդատվական պաշ-տոններ:

Կարելու է հաշվի առնել այն փաստը, որ Ադրբեջանը նախաձեռնել էր սովե-տական (ռուսական) բանակի վերա-պատրաստում ունեցող սպայական անձնակազմի մաքրման գործընթաց՝ 2013-ին թոշակի ուղարկելով գեներալ-գնդապետ Սաֆար Աբիլիև: Փաստացի, Թուրքիայում վերապատրաստված ադր-բեջանցի սպաները սկսեցին գերիշխել դեռեւս անցած տասնամյակի կեսերին: Հեղինակը կարծում է, որ Ադրբեջանի ռազմական գեներալիտետը սովորա-բար խորհուրդներ էր ստանում թուրքե-րից, սակայն դժվար թե Թուրքիայի սպայական կազմը դեկավարտ պատե-րազմը: Միգուցե ճիշտ է այն, որ Ադրբե-ջանը վարձել էր Բայրաքթար ընկերու-թյան ԱԹՍ-ների մասնագետների, որ-պեսզի դրանք կառավարեն, սակայն սա կրկին ապացուցված չէ:

Ադրբեջանական հարձակման առա-ջին օրը (27.09.2020 թ.) հրետանին և ԱԹՍ-ները թիրախավորել էին հայկա-կան «Osa» (SA-8) և «Strela-10» (SA-13) կարճ հեռահարության հակաօդային պաշտպանության համակարգերը, իսկ հետագայում թիրախավորվեցին «S-300» արձակման կայանների «2K12 SAM» մարտկոցները և ՅՕՊ հեռահար ռադարները: Սա Ադրբեջանին հնարա-վորություն տվեց օգտագործելու մեծա-քանակ ԱԹՍ-ների ամբողջ ծավալը: Իսկ մարտի դաշտում Առանձին համագորա-յին բանակի ստորաբաժանումները (հետեւակ, տանկեր, հրետանի և մար-տական ինժեներներ) շփման գծի որոշ-ակի հատվածներում Ադրբեջանի սահ-մանապահների հետ հարձակվել են հայկական ամրացված դիրքերի վրա:

Այս ամենը շատ ծախսատար էր, և վաղ հաշվետվությունները ցույց էին տալիս, որ ադրբեջանցիները կրել են մեծ կորուստներ՝ ինչպես մարդկային, այնպես էլ՝ նյութական (տանկեր և զրա-հատեխնիկա): Հայերը պատասխան հարվածներ են հասցրել՝ գնդակոծելով ու հրթիռակոծելով ադրբեջանական քա-ղաքները՝ Բարդա, Շամկիր, Սաբկիր-քենդ: Ադրբեջանը հակադարձեց դրան Ստեփանակերտի, Շուշիի, Ջրականի (Ջեբրայիլի), Կոսիականի (Հանգեյկի) հրետակոծությամբ և հրթիռակոծու-թյամբ: Ադրբեջանի Գյանջա և Տերտեր (Tartar) քաղաքները, ինչպես նաեւ վի-ճահարույց Ադդամ քաղաքը պարբերա-բար հրթիռակոծվել են հաջորդ երկու շաբաթների ընթացքում:

Միջազգային լրատվամիջոցներին հաջողվել էր լուսաբանել հայկական զինտեխնիկայի՝ հատկապես տանկերի և զրահատեխնիկայի ոչնչացումը թուր-քական գերձգրիտ ԱԹՍ-ների և ինքնա-ոչնչացող (կամիկաձե) գեներալ միջո-ցով: Ի պատասխան՝ հայկական հակա-տանկային հրթիռային համակարգերին ու հրետանուն հաջողվել էր մեծ վնաս հասցնել Ադրբեջանին: Ադրբեջանական բանակը տվել է մեծաքանակ զոհեր: Այ-նուամենայնիվ, այն ժամանակ ճշգրիտ հարվածների տեսահոլովակները դիտե-լով՝ արտաքին աշխարհը չկարողացավ որոշել մարտերի իրական ընթացքը:

*Հարունակելի/
Թարգմանեց Լ. Իշխանյանը*